

Selçuklu İktidarının Belirlenmesinde Rol Oynayan Güçler ve Alâeddîn Keykubâd'ın Türkiye Selçuklu Tahtına Çıkışı

(The Nature of the Forces Determining Political Power in the Seljuk State and the Accession of 'Alâ al-dîn Kayqubâd to the Throne of Anatolian Seljuk)

Salim KOCA*

ÖZET

Türkiye Selçuklu Devletinde hanedan üyelerinin iktidara gelişlerinde, yani tahta çıkışlarında çeşitli yöntemler uygulanmıştır. Bunlardan biri de hanedan üyelerinden birinin devlet adamları ve komutanlar tarafından yapılan seçim ve tercihle iş başına getirilmesidir. Sultan Alâeddîn Keykubâd da Türkiye Selçuklu tahtına devlet adamları ve komutanların ortak kararı ile çıkarılmıştır. Bu seçim ve tercihte zamanın ordu komutanı (Beylerbeyi) Seyfeddîn Ayaba başlıca rol oynamıştır. Fakat, Seyfeddîn Ayaba'nın Türkiye Selçuklu idaresi üzerindeki rolü ve etkisi bununla sınırlı kalmamıştır. O, devlet adamlarının ve komutanların büyük kısmını etkisi ve kontrolü altına alarak, bütün Selçuklu idaresi üzerinde de hâkimiyet kurmak istemiştir. Fakat Seyfeddîn Ayaba, Alâeddîn Keykubâd'ın şahsında, uysal ve her şeye boyun eğen bir hükümdar bulamamıştır. Böylece, Sultan ile Beylerbeyi ve ekibi arasında başlayan iktidar mücadelesi, gittikçe şiddetlenerek, sonunda tarafların birbirini bertaraf etme gibi tehlikeli bir safhaya ulaşmıştır. Bu hususta elini daha çabuk tutan Sultan Alâeddîn Keykubâd, iktidarı önünde oluşmuş olan bu tehdit edici gücü tasfiye ederek, hem hayatını ve iktidarını kurtarmış hem de idareyi daha emniyetli ve sağlıklı bir yapıya kavuşturmuştur.

ANAHTAR KELİMELELER

Türkiye Selçuklularında tahta çıkış, Sultan I. Alâeddîn Keykubâd, Beylerbeyi Seyfeddîn Ayaba İktidar mücadelesi, Toplu ümerâ tasfiyesi (Siyaseten katl), Emîr-i Dâd, Müsadere.

ABSTRACT

During the ascensions of royal family members to power at the Anatolian Seljuk State, various methods were used. One of these was the crowning of one of royal family members by dignitaries and commanders with election and selection. Sultan 'Alâ al-dîn Kayqubâd was also brought on the Anatolian Seljuk throne by the common decision of dignitaries and

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

commanders. At this election, the army commander (Beglerbegi) of that time, Sayf al-dîn Ayaba, had the primary role. However, Sayf al-dîn Ayaba's role and influence on Anatolian Seljuk rule was not limited only with this. After getting most of the dignitaries and army commanders under his influence and control, he also desired to establish his hegemony on the entire Anatolian Seljuk administration. However, Sayf al-dîn Ayaba could not find an easygoing and obedient character on the personage of 'Alâ al-dîn Kayqubâd. Thus, the struggle of hegemony that had started between the Sultan and the Beglerbegi and his team got increasingly violent and in the end, came to a dangerous phase in which both sides tried to get rid of each other. Sultan 'Ala al-dîn Kayqubâd, acting faster on that matter, purged this power that had formed in front of his hegemony and while saving his life and rulership, also secured his administration in a safer and healthier structure.

•

KEY WORDS

Ascension among the Anatolian Seljuks, Sultan 'Alâ al-dîn Kayqubâd I, Beglerbegi Sayf al-dîn Ayaba, Struggle for rulership, collective purge of commanders (umarâ), (Political murder), Amîr-i Dâd, Confiscation

“Olaylar zayıf iradeleri hâkimiyetleri altına alır, güçlü iradeler ise olayları”.

Gustave Le Bon

“İkbal ve şans, insanların başını daima dik tutar ve onları başarılı kılar”.

İbn Bîbî

Giriş

Eski Türk devletlerinde iktidara geliş, yani tahta çıkış, kesin ve belirli bir kurala bağlanamamıştır. Bu hususta şartlara göre çeşitli yöntemler uygulanmıştır. Bu yöntemleri, Türkiye Selçuklu devri esas alınmak suretiyle şöyle belirlemek mümkündür:

- *Yeni bir ülke fethetmek ve bu ülkede yeni bir teşkilât oluşturmak suretiyle, yani devlet kurucusu olarak tahta çıkmak.* (Selçuklu hanedanından Kutalmış oğlu Süleyman-şâh, İç ve Kuzey-Batı Anadolu’yu fethedip ve İznik’i kendisine merkez edinip burada Türkiye Selçuklu Devletini kurmak suretiyle tahta çıkmıştır 1078).

- *Veliâht tayin edilmek suretiyle tahta çıkmak.* (Türkiye Selçuklu Devletinin beşinci hükümdarı olan II. Kılıç Arslan, babası Sultan I. Mesud’un kendisini veliâht tayin etmesi ve gerekli tedbirleri almasıyla Türkiye Selçuklu tahtına çıkmıştır 1155).

- *Kuvvet ve mücadele yöntemiyle, yani rakibi veya rakipleri bertaraf etmek suretiyle tahta çıkmak.* (I. Mesud (1116) ve II. Süleyman-şâh (1196), girdikleri iktidar mücadelesini kazanmak ve rakiplerini (kardeşlerini) bertaraf etmek suretiyle Türkiye Selçuklu tahtına çıkmışlardır).

- *Devlet adamlarının ve komutanların seçimi ve tercihiyle, yani bir bakıma demokratik bir yöntemle tahta çıkmak.* (Türkiye Selçuklu sultanlarından III. Kılıç Arslan (1204), I. Gıyâseddîn Keyhüsrev (1205), I. İzzeddîn Keykâvus (1211), I. Alâeddîn Keykubâd (1220), II. İzzeddîn Keykâvus (ilk defa: 1246), II. Alâeddîn Keykubâd (1249) ve IV. Kılıç Arslan (ilk defa: 1249), III. Gıyâseddîn Keyhüsrev (1266) devlet adamlarının ve komutanların tercihi ve onayı ile tahta çıkmışlardır).

• *Metbu' hükümdarın menşuru ve onayı ile tahta çıkmak*¹. (II. İzzeddîn Keykâvus (ikinci defa: 1254), IV. Kılıç Arslan (ikinci defa: 1262) ve II. Mesud (iki kere: 1284, 1302) metbu' Moğol İlhanlı hükümdarının menşuru ve onayı ile Türkiye Selçuklu tahtına çıkmışlardır. Ayrıca Osmanlı hükümdarı Yıldırım Bayezid'in iktidarlarına son verip, topraklarını ilhak ettiği Anadolu beyleri, metbu' hükümdar olarak tanıdıkları Timur sayesinde beyliklerine ve tahtlarına yeniden kavuşmuşlardır 1402).

• *Atabeylik'ten veya Saltanat Naibliği'nden (Naibü's-Saltanat) hükümdarlığa yükselmek suretiyle tahta çıkmak*. (Büyük Selçuklu Devletinin devamı olan Atabeylik Devletleri hep böyle kurulmuştur. Öte yandan Eratnalı Devletinde Saltanat Naibi olan Kadı Burhaneddîn Ahmed, Eratnalı Mehmed Beyi bertaraf ederek hükümdarlığa yükselmiştir 1381).

En son belirtilen yöntemin dışındaki bütün yöntemler Türkiye Selçuklu Devletinde uygulanmıştır. Burada özellikle belirtelim ki, Türkiye Selçuklu hükümdarları, tahta hangi yöntemle çıkarlarsa çıksınlar, iktidarlarını korumak ve devam ettirebilmek için zaman zaman "*kuvvat ve mücadele*" yöntemine başvurmak zorunda kalmışlardır. Çünkü Türk egemenlik anlayışı, sadece tahta çıkan hanedan üyesine değil, bütün hanedan üyelerine tahta çıkma hususunda eşit hak tanımaktaydı. Bu yüzden diğer hanedan üyeleri, şartların kendileri için uygun olması halinde tahtı ele geçirmekten hiçbir zaman geri durmamışlardır. Hal böyle olunca, Türk devletlerinde tahta çıkmak kadar iktidarı korumak ve devam ettirmek de daima rakibi veya rakipleri bertaraf etme şartına bağlı olmuştur.

Selçuklu Sultanlarının iktidarları, sadece hanedan üyelerinin değil, devlet adamlarının ve komutanların da zaman zaman baskısına ve tehdidine maruz kalmıştır. Böyle durumlar, genellikle yüksek devlet erkânının seçimi ve tercihi ile iş başına getirilen hükümdarların saltanatları zamanında görülmüştür. Tahtın yeni sahibi olan hükümdarlar, güçlerinin yetmesi halinde iktidarlarının önünde oluşan bu engelleri ortadan kaldırmakta tereddüt etmemişlerdir. Aksi takdirde bu güçlere boyun eğmek zorunda kalmışlardır.

¹ Sultan II. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in 1243 yılında Köseadağ'da Moğol ordusu karşısında uğradığı bozgunun Türkiye Selçuklu iktidarı üzerindeki etkisi çok ağır olmuştur. Bu utanç verici bozgunun sonra Selçuklu hükümdarları, Moğol İlhanları (hükümdarları) tarafından atanan ve azledilen kukla birer memur haline gelmişlerdir. Bütün yetki de Moğollarla işbirliği yapan Fars kökenli devlet adamlarının eline geçmiştir. Moğollarla işbirliği yapan devlet adamları da istedikleri şehzadeleri tahta çıkarmışlar, istemediklerini de azlettirmişlerdir. Hatta bunlardan bazılarını Moğol İlhanlarından aldıkları onayla öldürmüşlerdir (Meselâ IV. Kılıç Arslan (1266), III. Gıyâseddîn Keyhüsrev (1284) gibi).

Biz bu yazımızda, Alâeddîn Keykubâd'ın Türkiye Selçuklu tahtına çıkışını ve iktidarı önünde oluşan engellere karşı tutumunu ele alıp incelemeye çalışacağız. Bu hususta tek kaynağımız, İbn Bîbî'nin edebî ifadelerle bezeli “*el-Evâmîrü'l-Alâ'îyye fî'l-Umûri'l Alâ'îyye*” (Ata Melik Cüveynî'nin Yüce Emirleri ve Uluğ Alâeddîn Keykubâd'ın Devlet İşleri) adlı eseridir. Burada hemen belirtelim ki, kaynağın tek ve rakipsiz olması, İbn Bîbî'nin verdiği bilgileri doğrulamak, yani test etmek hususunda bize hiçbir imkân ve fırsat tanımamaktadır. Buna rağmen, olayların hikâyesinde, İbn Bîbî'nin verdiği bilgiye bağlı kalmakta tereddüt etmedik. Zira bu kaynak, hem olayların nedenlerini hem de olaylarda rol oynayan kişilerin karakterlerini yansız bir şekilde ortaya koyabilmiş gözükmektedir. Üstelik bu eser, sadece Alâeddîn Keykubâd devri için değil, Türkiye Selçuklu tarihinin önemli bir kısmı için de temel bir kaynak olup, son derece ayrıntılı bilgiye ve olağanüstü güzellikte bir tasvir sanatına sahiptir.

1. Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un Ölümünden Sonra Türkiye Selçuklu Devlet Erkânının (Devlet Adamları ve Komutanlar) Yeni Selçuklu Hükümdarını Seçmeleri

1220 yılında Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un çok genç yaşta beklenmedik bir şekilde ölümü, Türkiye Selçuklu devlet adamlarını ve komutanlarını, güç bir sorun ile karşı karşıya getirdi. Bu, hiç şüphesiz, Selçuklu tahtına hangi hanedan üyesinin çıkarılacağı sorunu idi. Bu hususta Selçuklu devlet adamları ve komutanlarının izleyebilecekleri bağlayıcı bir ilke ve kural bulunmuyordu. Eski Türk egemenlik anlayışı, başta İzzeddîn Keykâvus'un erkek çocukları olmak üzere Sultanın hayatta bulunan erkek kardeşleri ile amcalarının hepsine tahta çıkma hususunda eşit hak tanımaktaydı. Kaynaklarda, Keykâvus'un çocuk veya çocuklarının varlığından hiç söz edilmemiştir. Büyük bir ihtimalle Keykâvus'un erkek çocuğu yoktu². Bu durumda, Selçuklu devlet adamları ve komutanlarının değerlendirmeleri, ebediyete göçmüş olan Sultanın kardeşleri ve amcaları üzerinde olacaktı. Bu sırada, Keykâvus'un hayatta *Alâeddîn Keykubâd ve Keyferîdûn* adında iki kardeşi, *Tuğrul-şâh ve Kayser-şâh* adlarında da iki amcası bulunmaktaydı. Bunlardan Melik Alâeddîn Keykubâd Gezerpirt kalesinde, Melik Keyferîdûn da Koyluhisar kalesinde tutuklu bulunuyordu. Tuğrul-şâh ise, Erzurum Selçuklu kolunun başında idi. Kayser-şâh da, 1200 yılından beri Urfa'da sürgün hayatı yaşıyordu. Bu durumda, Selçuklu tahtı için en uygun aday olarak Melik Alâeddîn Keykubâd gözükmekteydi.

² Cenâbî Mustafa Efendi, 1994: 18; Ahmed bin Mahmûd, 1977; II, 151.

Eski Türk devletlerinde yeni hükümdar, bazen devlet adamları ve komutanların seçimi ve onayı ile iş başına gelmekteydi. Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un ölümünden sonra hemen harekete geçen Türkiye Selçuklu devlet adamları ve komutanları, hükümdarsız geçecek zamanı uzatmamak ve Selçuklu tahtına davet edilecek olan hanedan üyesini belirlemek için Sivas'ta toplandılar. Devleti sarsacak herhangi bir karışıklığa ve iç mücadeleye fırsat vermemek için de, gerekli tedbirleri aldılar, yani bu iş sonuçlanıncaya kadar merhum Sultanın ölüm haberini sıkı bir şekilde gizli tuttular.

Yine eski Türk devletlerinde, yeni hükümdarın seçimi ve tercihi yapılırken, hanedan üyelerinin özellikle liyâkat ve ehliyet durumları göz önüne alınmaktaydı. İşte bu toplantıda da Selçuklu devlet adamları ve komutanları arasında yeni Selçuklu sultanını belirlemek için hanedan üyelerinin özellikleri ve karakterleri üzerinde geniş bir değerlendirme yapıldı. Bu değerlendirmede Selçuklu devlet adamları ve komutanlarından bir kısmı, "*adâletin sağlamlığı, devlet yönetimindeki tecrübesi ve halka iyi davranışı*" ile tanınan Erzurum meliki Tuğrul-şâh üzerinde durdular. Bir kısmı da, hiçbir özelliğini belirtmeden Sultanın küçük kardeşi Keyferîdûn'u teklif ettiler. Selçuklu idaresi üzerinde önemli ağırlıkları olan *Emîr-i Meclis*³ *Mübârizeddîn Behramşâh* ile *Beylerbeyi*⁴ *Seyfeddîn Ayaba* ise, Sultanın ortanca kardeşi Melik Alâeddîn Keykubâd lehinde görüş belirttiler. Zira onlara göre, Melik Alâeddîn Keykubâd, iktidarın gerektirdiği bütün yeteneklere ve özelliklere fazlasıyla sahipti. Bundan dolayı, öteki adaylar üzerinde konuşmak bile gereksiz ve anlamsız idi⁵.

³ Emîr-i Meclis, Türkiye Selçuklu Devletinde sultanın toplantılarında ve eğlence meclislerinde (bezm=içkili ve müzikli eğlence meclisi) protokolü düzenlemek ve hizmetleri kontrol etmekle görevli yüksek rütbeli bir subay (emîr) idi.

⁴ Beylerbeyi, ilk defa Türkiye Selçuklularında görülmüş bir unvandır. Arapça "Emîrü'l-Ümerâ veya Melikü'l-Ümerâ" (Komutanların Komutanı, Komutanların Meliki) unvanlarının Türkçe karşılığı olarak kullanılmıştır. Beylerbeyi, komutanların komutanı, yani ordu komutanı olup, bugünkü Genel Kurmay Başkanlığına tekabül etmektedir. Türkiye Selçuklu Devletinde "Merkez ve Uç Beylerbeyliği" olarak iki ordu komutanlığı vardı. Bunlardan (Batı) Uç Beylerbeyliği, eski Türk devletlerindeki ikili sisteme göre "Sağ Kol ve Sol Kol Uç Beylerbeyliği" olmak üzere ikiye ayrılmıştır. "Sağ Kol Uç Beylerbeyliği"nin merkezi Kastamonu, "Sol Kol Uç Beylerbeyliği"nin merkezi de Ankara idi. Bu sırada "Sağ Kol Uç Beylerbeyliği"nin başında Hüsâmeddîn Çoban, "Sol Kol Uç Beylerbeyliği"nin başında da Seyfeddîn Kızıl bulunuyordu.

Seyfeddîn Ayaba, merkez beylerbeyi görevine getirilmeden önce "*çâşnigîr*" idi. *Çâşnigîr*, sofraya getirilen yemekleri, yenmeden önce tadarak kontrol etmek suretiyle hükümdarın zehirlenmesini önlemekten sorumlu bir saray görevlisiydi. Bu görev, özellikle hükümdarın çok güvendiği bir kişi tayin edilmekteydi.

⁵ İbn Bîbî, 1956: 203; 1996: I, 221; Selçuknâme (Muhtasar İbn Bîbî), 2007: 70; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 187 vd.; Münecimbaşı, 2001: II, 57; Ahmed bin Mahmûd, 1977: II, 151.

Öte yandan, *vezir* (sahib) *Mecdeddîn Ebûbekir ve Pervâne*⁶ *Şerefeddîn Muhammed* ise, Alâeddîn Keykubâd hususunda *Behramşâh* ve *Ayaba* ile aynı görüşte değillerdi. Özellikle meliklik zamanında hizmetinde bulunarak Alâeddîn Keykubâd'ı yakından tanımış olan bu beyler, onun için, "*Kindâr, kıskanç ve sert biridir. İş başına gelince halkın başına öyle gâileler açar ki, tedavisi ve telâfisi mümkün olmaz*" diyerek, onların fikrine karşı çıktılar. Fakat Behramşâh ve Ayaba, çeşitli delillerle onların fikirlerini çürüterek, kendi fikirlerinde ısrar ettiler. Bunun üzerine bu beyler de ister istemez Behramşâh ve Ayaba'nın fikrine katılmak zorunda kaldılar. Böylece, Selçuklu devlet adamları ve komutanları, bu sırada Gezerpirt kalesinde tutuklu bulunan Melik Alâeddîn Keykubâd'ı oybirliği ile Selçuklu tahtına çıkarmaya karar verdiler⁷.

Emîr-i Meclis Mübârizeddîn Behramşâh, Melik Alâeddîn Keykubâd lehine görüş bildirmekte samîmî idi. Fakat aynı samîmîyet, Beylerbeyi Seyfeddîn Ayaba'da görülmemektedir. Zira onun kafasında, Alâeddîn Keykubâd'ı tahta çıkarmanın sağlayacağı avantajdan yararlanarak, kendisini affettirmek, yeni dönemde de yerini korumak ve sağlamlaştırmak gibi bir düşünce yatmaktaydı. Nitekim Seyfeddîn Ayaba'nın bu düşüncede olduğu, Melik Alâeddîn Keykubâd üzerinde karar verilir verilmez açık bir şekilde ortaya çıktı: Seyfeddîn Ayaba, toplantıda hazır bulunan devlet adamlarına ve komutanlara, "*Vaktiyle Ankara'dan Malatya'ya (hapse) götürürken Melik Alâeddîn Keykubâd benden incindi. Bu yüzden bana kin duymaktadır. İzin verin de onun huzuruna ben gideyim. Onun gönlünü alarak, canımı kurtarayım*" dedi. Devlet adamları ve komutanlar da, hep birlikte "*Haklısın, gidebilirsin*" diyerek, Melik Alâeddîn Keykubâd'ı Sivas'a getirme görevini ona verdiler⁸.

⁶ Pervane (Pervanegî), Türkiye Selçuklu Devletinde Büyük Dîvân (Bakanlar Kurulu) üyelerinden olup, devlete ait toprakların tahririni yapmak ve iktâ' beratlarını hazırlamakla görevliydi.

⁷ İbn Bîbî, 1956: 204; 1996: I, 222; Selçuknâme, 2007: 70 vd.; Tevârih-Âl-i Selçûk, 1902: IV, 189.

⁸ İbn Bîbî, 1956: 204; 1996: I, 222; Selçuknâme, 2007: 71; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 189; Münecimbaşı, 2001: II, 57 vd. Seyfeddîn Ayaba, hem İzzeddîn Keykâvus'un hem de Alâeddîn Keykubâd'ın eski hocası ve atabeyi idi. Babaları Sultan Gıyâseddîn Keyhüsrev, 1211 yılında, Alaşehir savaşında şehit düşünce, Türkiye Selçuklu tahtına devlet adamlarının ve komutanların seçimi ve ortak kararı ile İzzeddîn Keykâvus çıkarılmıştı. Fakat bu duruma, küçük kardeşi Melik Alâeddîn Keykubâd tarafından itiraz edilmişti. Bu yüzden İzzeddîn Keykâvus, kardeşi Melik Alâeddîn Keykubâd'a karşı biri Kayseri'de, diğeri Ankara'da olmak üzere iki defa iktidar mücadelesi vermek zorunda kalmıştı. Bunlardan Ankara'da geçen mücadelede kardeşi Melik Alâeddîn Keykubâd'ı yenip teslim alan İzzeddîn Keykâvus, onu Malatya yakınlarındaki Mınşar kalesine gönderip hapsedirmişti (1212). O zaman bu görevi Seyfeddîn Ayaba yapmıştı. Dolayısıyla Melik Alâeddîn Keykubâd, o zaman kendisini hapse götüren Seyfeddîn Ayaba'dan son derece incinmiş olup, kendisine kin duymaktadır. (Keykubâd, bir süre sonra güvenlik sebebiyle Mınşar kalesinde alınacak ve aynı bölgedeki Gezerpirt kalesine nakledilecektir). (Koca, 1997: 21-28).

Bundan sonra Seyfeddîn Ayaba, kısa sürede hazırlığını tamamladı. Sultanın ölümünü gösteren delil olarak sarığını (destarçe) ve yüzüğünü de yanına aldı. Bu sarık ve yüzük, Türklerdeki yas âdeti gereğince siyaha boyandı. Seyfeddîn Ayaba, merhum Sultanın yakınlarından birkaç kişiyi de yanına alarak, ikinci vakti Sivas'tan yola çıktı. Bütün gece at koşturan Ayaba ve adamları, gün ışırtken Melik Alâeddîn Keykubâd'ın tutuklu bulunduğu Gezerpirt kalesine vardılar⁹.

2. Hapishane Hücresinden Türkiye Selçuklu Tahtına

Melik Alâeddîn Keykubâd, her zaman olduğu gibi, bugün de erken kalkmıştı. Sabah namazını kıldıktan sonra pencerenin kenarına oturmuş, hem dışarıyı seyrediyor hem de dua ediyordu. Birden karşı tepenin üzerinde hızla gelmekte olan bir süvari kafilesi gördü. Tam bu sırada gece gördüğü rüyayı hatırlayarak, derin bir şekilde sarsıldı. Keykubâd'ın gece gördüğü rüya şöyle idi: *Rüyasında, utangaç, edepli ve vakarlı bir ihtiyar, Keykubâd'a yaklaşmıştı. Bu ihtiyar, Keykubâd'ın ayağındaki bağı çözmüş ve onu kucaklayarak, Ömer Muhammed Sühreverdî'nin sevgisi seninledir, demişti*¹⁰. Melik Keykubâd, bu rüyayı iyiye yormasına rağmen, süvari grubunu görünce, büyük bir korkuya kapıldı. Keykubâd'ın korkmasının sebebi ise, bu gelenlerin kardeşi Sultan İzzeddîn Keykâvus tarafından canını almak için gönderilmiş cellatlar olduğunu sanması idi. Bu yüzden o, kendi kendine *"Şüphesiz bunlar benim kellemi almak için acele ediyorlar. Gece gördüğüm rüya boş bir hayalden ibaretmiş. Ters dönmüş talihimi, güzel bir rüya görmekle nasıl düzeltebilirim"* dedi. Birden ruhu derin bir şekilde sarsıldı; kafası allak bullak oldu. O zamana kadar taşımış bulunduğu bütün umutlarını bir anda yitirdi. Kader gününün gelip çatmış olduğunu düşündü. Yine de son bir cesaret ve güç toplamasıyla yerinden fırladı; yıldırım hızıyla kale komutanının yanına koştu. Kaleye yaklaşmakta olan süvari grubunu göstererek, ona, *"Bu gelenleri biraz oyala da abdestimi tazeleyeyim. Bir an kendi kendimle baş başa kalayım. Sonra hayata veda edip, ömre ayrılık türküsü okuyayım. Bu şekilde bir süre gönlümü eğlendireyim. Sonra onlar gelip, işimi bitirsinler"* dedi¹¹.

⁹ İbn Bibi, 1956: 204 vd., 206; 1996: I, 223, 224; Selçuknâme, 2007: 71; Tevârih-i Âl-i Selçük, 1902: IV, 189.

¹⁰ Fütüvvet teşkilâtının manevî lideri olan Şeyh Sühreverdî, Keykubâd tahta çıktıktan sonra Abbasî halifesi Nasır Lidinillâh'ın elçisi olarak Konya'ya gelecek ve başta Sultan olmak üzere bütün Selçuklu devlet adamlarını Fütüvvet teşkilâtına alacaktır. Bu konu ileride daha geniş olarak tekrar ele alınacaktır.

¹¹ İbn Bibi, 1956: 205 vd.; 1996: I, 223 vd.; Selçuknâme, 2007: 71; Tevârih-i Âl-i Selçük, 1902: IV, 189 vd.; Müneccimbaşı, 2001: II, 58.

Şaşkınlık içinde olan kale komutanı, Keykubâd'ın bu son isteğini yerine getirmek için hemen aşağı inip, kale kapısından dışarı çıktı. Burada Beylerbeyi Seyfeddîn Ayaba ile burun buruna geldi. Ona, "*Beylerbeyinin gelişi hayra alâmet mi?*" diye sordu. Seyfeddîn Ayaba, müjdeli haberi verdikten sonra kale komutanına, "*İşin aslını içeride anlatırım. Endişelenmeye hiç gerek yok*" diyerek, sözünün doğruluğunu kanıtlamak için "*merhum Sultanın siyaha boyanmış sarığını ve yüzüğünü*" ona gösterdi. Bunun üzerine kale komutanı, gönül rahatlığı içinde kapıyı açıp, Seyfeddîn Ayaba ve adamlarının içeriye girmelerine izin verdi. Seyfeddîn Ayaba, âdet olduğu üzere belindeki kılıcını çıkarıp, kale komutanına teslim etti. Bundan sonra her ikisi de, Alâeddîn Keykubâd'ın kalmakta olduğu odaya gittiler. Önce kale komutanı odaya girip, durumu bildirerek, başsağlığı diledi ve Seyfeddîn Ayaba'nın kabulü için de Keykubâd'dan izin istedi. Böylece Keykubâd, kapılmış olduğu derin endişeden ve korkudan biraz olsun kurtulmuş oldu. Fakat o, kısa süre içinde arka arkaya yaşadığı büyük korku ve sevinçten dolayı hâlâ şaşkınlık içindeydi. Keykubâd'ın izni ile kale komutanı ve Ayaba birlikte odaya girdiler. Seyfeddîn Ayaba, yanında getirdiği kefeni Türk âdeti gereğince boynuna asıp, kale komutanından aldığı kılıcını Keykubâd'ın önüne koyarak, ona "*Sultanımız kölesi hakkında neyi uygun görürse onu yapın*" dedi¹².

Biraz önce kalbi yerinden oynamış ve canı ağzına gelmiş olan Melik Alâeddîn Keykubâd, eski hocası Seyfeddîn Ayaba'nın bu davranışı ve sözleri karşısında rahatladı ve derin bir nefes aldı. Bu defa Seyfeddîn Ayaba'yı korku ve endişe sardı. Keykubâd, derin bir endişe ve korku içinde olan Ayaba'nın gönülünü almak için güzel sözler söylemeye ve ona türlü vaatlerde bulunmaya başladı. Fakat Alâeddîn Keykubâd'ı çok yakından tanıyan Ayaba, onun gönül alan sözleri ve güzel vaatleriyle tatmin olmadı. Daha doğrusu o, bu anda sahip olduğu fırsatı ve avantajı sonuna kadar kullanarak, hayatını ve makamını garanti altına almak istiyordu. Küstahça bir ifade ile sanki Keykubâd'ın amiriymiş gibi ona "*Eğer, Sultanımız söylediklerinde samîmî ise, mübarek diliyle yemin etmesi, güzel yazısıyla onu ahit (sözleşme) haline getirmesi gerekir*" dedi. Keykubâd, Ayaba'nın bu küstahça tavrından ve sözlerinden dolayı son derece incindi; fakat o duygu-

¹² İbn Bibî, 1956: 206; 1996: I, 224; Selçuknâme, 2007: 71 vd.; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 190 vd. Eski Türklerde, girdiği mücadelede başarısızlığa uğrayan kişinin rakibi karşısında "*börkünü* (başlık) başından çıkarıp koltuğu altına alması, kuşağını çözüp boynuna asmaya ve galibin silâhının (kılıç) altından geçmesi" şeklinde gösterdiği davranışlar, özellikle özür dileme ve itaat etme anlamına gelmekteydi. Burada kullanılan nesnelere de, teslim ve itaat sembolü idi. Bu anlayış ve gelenek, kuşağın yerini "*kefen ve kılıç*" almak suretiyle İslâmî dönemde de devam etmiştir (Bu hususta bkz. İnan, 1968: 331-334; Taneri, 1978: 71, 87 vd.; Gökyay, 1973: 245; Koca, 2005: 223 vd.).

larını pek belli etmedi. Ayaba'nın isteklerini yakışsız ve uygunsuz bulduysa da, yemin etmek ve kendisine bir aman belgesi vermek suretiyle onun isteklerini birer birer yerine getirmek zorunda kaldı. Zira bu sırada, Keykubâd'ın içinde bulunduğu şartlar, devlet adamları ile tam bir uyum içinde olmasını, onların destek ve yardımlarını almasını, özellikle sorun çıkaracak davranışlardan kaçınmasını gerektiriyordu. Fakat Keykubâd'ın gösterdiği bu uysallıktan aldığı cesaretle daha da küstahlaşmış olan Ayaba, bu defa onun Kur'an-ı Kerim üzerine yemin etmesini istedi. *Seyfeddîn Ayaba'nın bu tavrı ve isteği, devlet geleneklerine ve anlayışına uygun düşmediği gibi, hoşgörü ile karşılanabilecek cinsten de değildi.* Bu kaba dayatma karşısında Keykubâd'ın gururu en duyarlı yerinden kırılmış, kalbi de nefret ve kin duygularıyla dolmuştu. Buna rağmen Keykubâd, "Beylerbeyi Seyfeddîn Ayaba, eceli gelinceye kadar benim tarafımdan emniyet altında tutulacak, hiçbir şekilde benden, adamlarımdan ve hizmetçilerimden onun nefesine, canına ve malına zarar gelmeyecek, sözüme Allah vekildir" diyerek, Kur'an-ı Kerim üzerine yemin etti¹³. Böylece, Seyfeddîn Ayaba, yeni bir düşmanlık kazanmak pahasına da olsa hayatını ve mevkiini garantiye alarak rahatladı. Bundan sonra hep birlikte Sivas'a gitmek üzere yola çıkıldı.

Öte yandan, Sivas'ta tamamen farklı bir hava vardı. Özellikle, Sultanın hastalığını duymuş olan Sivas'ın ileri gelenleri ve halkı, merak ve endişe içindeydiler. Emîr-i Meclis Mübârizeddîn Behramşâh, bir taraftan Sultanın (İzzeddîn Keykâvus) sağlığı hakkında halka iyi haberler vererek, onları oyalıyor, diğer taraftan da tahta davet edilmiş olan Alâeddîn Keykubâd'ı gizlice Sivas'a alabilmek için gerekli tedbirleri alıyordu. Bunun için o, özellikle *Emîr-i Âhûr*¹⁴ Oğulbey komutasında, silâhlarını kuşanmış olarak 50 seçkin gulâmı şehir kapısında görevlendirmiş bulunuyordu¹⁵.

Seyfeddîn Ayaba, Sivas'ta toplanmış ve endişe içinde olan devlet adamlarını uzun süre bekletmedi; umut edilenden de daha kısa bir sürede Sivas'a ulaştı. Oğulbey, haberi Behramşâh'a verdikten sonra koşup, şehrin kapısını açarak, gelenleri içeri aldı. Alâeddîn Keykubâd ve Seyfeddîn Ayaba'yı şehrin kapısında Behramşâh karşıladı. Hep birlikte merhum Sultanın tabutunun başına gidildi. Tabut açıldı; merhum Sultanın yüzü Keykubâd'a gösterildi. Bundan sonra Alâ-

¹³ İbn Bîbî, 1956: 206 vd.; 1996: I, 224 vd.; Selçuknâme, 2007: 72; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 191 vd.

¹⁴ Türk-İslâm devletlerinde, hükümdarın atlarına ve tavlasına bakmak, yani atlarını terbiye etmek ve onları kullanmaya hazır tutmak gibi hizmetlerden sorumlu saray görevlisine Emîr-i Âhûr denmekteydi. Karahanlılar'da bu görevli "ilbaşı" unvanıyla anılmaktaydı. Buradaki "il", "devlet veya ülke" anlamını değil, atı ifade eden bir kelimedir.

¹⁵ İbn Bîbî, 1956: 209; 1996: I, 227; Selçuknâme, 2007: 72; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 93.

eddîn Keykubâd'ı tahta çıkarma hazırlıklarına başlandı. Bunun için hemen sarayın taht salonu hazırlandı. Diğer devlet adamları ve şehrin ileri gelenleri saraya çağrıldı. Çağrılanların hepsi, taht salonunun perdeyle bölünmüş olan kısmında (sofa) toplandı. Bunlardan bir kısmı durumu bilmekteyse de, diğer kısmının olandan bitenden henüz haberi yoktu. Sultanı korumakla görevli olan *silâhdârlar* ve *cândârlar*¹⁶ yerlerini aldılar. Alâeddîn Keykubâd da, kardeşi İzzeddîn Keykâvus'un boşaltmış olduğu tahta oturdu. Durumu bilmeyenler kadar bilenler de heyecanlıydı. Artık Alâeddîn Keykubâd'ın sultan ilân edilmesi için her şey hazırды. Seyfeddîn Ayaba, tam bu sırada sofaya çıkarak, heyecan ve merak içinde olan devlet adamlarına ve şehrin ileri gelenlerine resmî açıklamayı yaptı. Bu açıklamadan sonra Ayaba'nın emri ile perde açıldı. Orada hazır bulunanların önünde, artık Türkiye Selçuklu Devletinin yeni sultanı olarak tahta oturmuş vaziyette *Alâeddîn Keykubâd* duruyordu. Bütün devlet adamları ve şehrin ileri gelenleri, yine Seyfeddîn Ayaba'nın nezaretinde birer birer yaklaşp, yeni Sultana ilk biatlerini yaparak, yeni Sultanın elini öpme şerefine erdikten sonra topluca şehrin camisine gittiler. Burada yapılan törende hazır bulunanların hepsi kadının telkiniyle birer birer Sultana yaklaşp, kendisine bağlı kalacaklarına dair yemin ettiler¹⁷.

Camideki biat töreninden sonra merhum Sultanın, sağlığında yaptırmış olduğu hastanenin içinde defni yapıldı. Defin işleri tamamlanınca da, Sultan Alâeddîn Keykubâd, başsağlığı ve kutlama dileklerini kabul üzere beyler ve komutanlarla birlikte saraya çekildi. Diğer Selçuklu sultanları gibi, Alâeddîn Keykubâd da Abbâsî Halifeliğine bağlılık geleneğini sürdürerek, üzerine yas alâmeti olarak "*beyaz atlastan bir elbise*" giydi. Çünkü, Türk âdetinin tam zıddı olarak Abbâsî hanedanında yas alâmeti olarak kullanılan renk beyaz idi. Öte yandan Keykubâd'ın yanındaki beyler ve komutanlar da, Türk âdeti gereğince, "*başlıklarını ters çevirdiler*". Abbasî âdetine uygun olarak da, "*elbiselerinin üzerine beyaz birer örtü örttüler*". Bu şekilde Sultanın yas tutma ve başsağlığı dileklerini kabul etme törenleri, üç gün sürdü¹⁸. Dördüncü gün Keykubâd, üzerindeki yas

¹⁶ Hükümdarın silâhhânesini idare eden, buradaki silâhların bakım ve onarımını yapan, bu silâhları sefer ve törenlerde taşıyan görevlilere *silâhdâr* deniyordu. Diğer Türk-İslâm devletlerinde olduğu gibi, Selçuklularda da silâhdârların başında "*emîr-i silâh*" unvanıyla anılan bir komutan bulunuyordu. Öte yandan, hükümdarı ve sarayını korumakla görevli muhafızlara da *cândâr* deniyordu. Bu muhafızların komutanına da "*emîr-i cândâr*" adı veriliyordu.

¹⁷ İbn Bibî, 1956: 209; 1996: I, 227; Selçuknâme, 2007: 72 vd; Tevârih-i Âl-i Selçük, 1902: IV, 194 vd.

¹⁸ İbn Bibî, 1956: 209; 1996: I, 228; Selçuknâme, 2007: 73; Tevârih-i Âl-i Selçük, 1902: IV, 195; Münecimbaşı, 2001: II, 58; Turan 1971: 328. İslâm Devletlerinin bayraklarında ise, çeşitli renkler tercih edilmiştir: Meselâ peygamberimizin biri siyah diğeri beyaz olmak üzere iki çeşit bayrağı vardı. Emevî halifelerinin bayrakları kırmızı ve yeşil, Abbasî halifelerinin bayrakları siyah, Fatimî halifelerinin de beyaz renkteydi (Uzunçarşılı, 1970: 2. Ayrıca bkz. 2 nolu dipnot).. Abbasî

elbiselerini çıkarıp, kendi anlayışına göre, devlet işlerini yeniden düzenlemeye başladı.

Alâeddîn Keykubâd, hükümdarlık âdetlerinden olarak, bütün beylere makam ve rütbelerine göre hil'atler vermek suretiyle onları onurlandırdı. Ayrıca, her birinin makam, beylik, iktâ, emlâk ve mütesellimlik (tahsildarlık) menşurlarını da yeniledi. Bu arada, bütün şehirlere ve kalelere ulaklar gönderilip, bu yerlerdeki beylere ve komutanlara Sultan İzzeddîn Keykâvus'un ölüm ve yeni Sultanın tahta çıkış haberi aynı anda verildi. Bunlar da birer birer gelip, başsağlığı dilediler; Sultanı kutladılar; hediyelerini sundular ve bağlılıklarını arz ettiler. Alâeddîn Keykubâd, bu beylerin ve komutanların da, menşurlarını yenileyip onayladı¹⁹.

3. Alâeddîn Keykubâd'ın Devletin merkezi (Dârü'l-Mülk) Konya'ya Gelişi ve Görkemli Devlet Törenleri

Keykubâd, Sivas'taki işlerini tamamladıktan sonra, merkez teşkilâtında görevli beyler ve komutanlarla birlikte Konya'ya hareket etti. Emîr-i Meclis Mübârezzeddîn Behramşâh, her türlü malzemeyi önden Gedük yöresine götürerek, Sultan ve kafilesinin burada konaklaması için gerekli tedbirleri aldı. Akşamüzeri Gedük'e ulaşan Sultan ve kafilesi, böylece geceyi rahat bir şekilde geçirmiş oldu. Sabah olunca Emîr-i Meclis'e Sivas'a dönme emri veren Sultan, ikinci konaklama yeri olarak Kayseri'ye yöneldi.

Sultanı, Kayseri'nin *Çubuk* yöresinde, şehrin sübaşısı olan *Hokkabaz oğlu Seyfeddîn Ebûbekir* ile çevre beldelerin komutanları ve itibarlı kişileri, süslü arabalar, seyyar köşkler, musikî ve mehter takımı, şarkıcılar, içi oyuncularla dolu olan arabalarla karşıladılar. Sultanın, tepesinde kartal arması olan "*siyah çetri*"²⁰ (saltanat şemsiyesi) uzaktan görününce, karşılamaya gelenlerin hepsi atlarından ve arabalarından inip, saygı alâmeti olarak başlarını yere koydular. Sultan yanlarına gelince de, birer birer elini öptüler. Bundan sonra, Sultan ve onu karşılayanlar, hep birlikte Kayseri'ye hareket ettiler. Sultanın saltanat alayı kısa sürede Kayseri'ye ulaştı. Bu arada şarkıcıların, çalgıcıların ve mehter takımının icra ettiği müzikle saltanat alayı şehrin içinden geçerken yeri göğü inletiyordu.

halifelerinin matem alâmeti olarak beyaz rengi tercih etmiş olmaları, kendilerine rakip ve muarız olarak gördükleri Fatmî halifelerinin bayraklarında bu rengi kullanmış olmalarından ileri gelmiş olabilir. Çünkü Fatmî halifelerine mutluluk veren bu renk, onlara ıstrap vermekteydi.

¹⁹ İbn Bibî, 1956: 209; 1996: I, 228; Selçuknâme, 2007: 73; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 195.

²⁰ Karahanlı hükümdarlarının kullandıkları çetirlerin rengi kırmızı, vezirlerinin ise siyah idi. (Kaşgarlı Mahmûd, 1941, III, 41; Köprülü, 1983: 58; Genç, 1981: 149 vd. Türkiye Selçuklularındaki bu renk değişikliği, Abbasî Halifeliğinin etkisiyle meydana gelmiş olabilir.

Öte yandan, evlerinin kapı ve pencerelerine çıkmış olan erkek, kadın, çocuk bütün şehir halkı da bu görkemli alayı gıptayla seyrediyordu²¹.

Keykubâd ve saltanat alayı, şehir halkının sevgi gösterileri ve alkışları arasında saraya geldi. Burada Keykubâd için tekrar tahta çıkış töreni yapıldı. Türk âdeti gereğince, Keykubâd'ın üzerine *altın* (dinar), *gümüüş* (dirhem) *paralar* ve *şâhâne inciler* saçıldı. Başta şehrin sübaşısı Hokkabaz oğlu Seyfeddîn Ebûbekir olmak üzere büyük küçük bütün beyler ve memurlar, birer birer gelip, Sultana bağlılık yemini ettiler ve hediyelerini sundular²².

Keykubâd, Kayseri'de birkaç gün dinlenip, devlet işlerini düzene koyduktan sonra Aksaray'a hareket etti. Aksaray halkı, Selçuklu tahtının yeni sahibi Alâeddîn Keykubâd'ı *Pervâne kervansarayında* karşılayıp, sevinç gösterileri ve saçılar arasında onu şehre götürdü²³. Keykubâd, Aksaray'da iki gün dinlendikten sonra son durağı Konya'ya gitmek üzere yola çıktı. Aksaray'ın ileri gelenlerinden, *Ahîlerinden*²⁴ ve *İğdişlerinden*²⁵ oluşan bir grup, Konya sınırına kadar Sultana refakat etti²⁶.

²¹ İbn Bîbî, 1956: 212; 1996: I, 230; Selçuknâme, 2007: 73; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 197 vd.

²² İbn Bîbî, 1956: 213; 1996: I, 231; Selçuknâme, 2007: 73; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 198 vd.

²³ İbn Bîbî, 1956: 213 vd.; 1996: I, 231; Selçuknâme, 2007: 73; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 199.

²⁴ Bilindiği gibi, Ahîlik, Fütüvvet teşkilâtının Anadolu'daki bir versiyonudur. Daha doğrusu, Anadolu'daki Ahîlik, Fütüvvet teşkilâtının tamamen millî, yani Türklere özgü bir şeklidir. Dolayısıyla Anadolu Ahîliği, Fütüvvet teşkilâtından farklı olarak Türk kültürünün ağırlıklı damgasını üzerinde taşımakta idi.

Ahîlerin devlet hayatında resmî bir görevleri yoktu. Fakat devlet, resmî törenlerde, tıpkı devlet adamları gibi onlara da protokolde yer verilmekteydi. Daha doğrusu, Türkiye Selçuklu sultanlarının tahta çıkma (cülus), biat, karşılama, uğurlama, kutlama ve taziye törenlerine sivil ve asker bütün devlet erkânının yanı sıra Ahîler ve İğdişler gibi sosyal zümreler de katılmakta idiler. Bu törenlere bütün devlet erkânının katılmalarını ve yeni sultana büyük ilgi göstermelerini normal ve doğal karşılamak gerekir. Çünkü onlar, yeni yönetimde de yerlerini korumak ve sağlamlaştırmak kaygısında idiler. Fakat, Ahîler ve İğdişler gibi sosyal zümrelerin böyle bir kaygıları yoktu. Öyle anlaşılıyor ki, onların bu davranışlarında, devletlerine ve hükümdarlarına sahip çıkma gibi samimî bir düşünce hâkimdi.

²⁵ "İğdiş" sözü "beslemek, yetiştirmek, terbiye etmek" anlamına gelen eski Türkçe "igid-" filinden yapılmış bir isim olup, "beslenmiş, yetiştirilmiş, terbiye edilmiş" demektir. İğdiş adı, ilk defa Karahanlı döneminde yazılmış ünlü siyaset kitabı Kutadgu Bilig'de geçer. Kutadgu Bilig'in yazarı Yusuf Has Hâcib'e göre, İğdişler, Karahanlı döneminde şehir halkının ve ordunun yiyecek ve mal ihtiyacını sağlamaktan sorumlu sosyal bir zümre idiler. Dolayısıyla kımız, süt, yün, yağ, yoğurt, peynir gibi yiyecekler ile evin rahatını temin eden yaygı ve keçe gibi malzemeler, hep İğdişler tarafından üretilirdi. XII. yüzyılın sonlarından itibaren Türkiye Selçuklularında da görülen bu zümre, Farsça kaynaklarda "igdişân", Arapça kaynaklarda da "egâdişe" şeklinde anılmıştır. Başlarındaki reislere de "igdiş başı", "emîr-i igdişân" veya "emîr-i 'l-egâdişe" denmiştir. İğdişlerin görevlerine gelince, bunlar vergi yazmak, vergi toplamak gibi genellikle malî işlerdi. İğdişler, tıpkı Ahîler gibi devlet protokolünde yer almışlar ve gerektiği zaman şehirlerinin savunmasına katılmışlardır. İğdişler hakkında geniş bilgi için bkz., Cl. Cahen, Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, 1984, s. 193 vd. ; F. Sümer, Selçuklular Tarihinde İğdişler,

Sultan Alâeddîn Keykubâd'a en görkemli karşılama töreni Konya ileri gelenleri ve halkı tarafından yapıldı: Yeni Sultanın başkente doğru gelmekte olduğunu duyan Konya'nın sivil ve asker bütün ileri gelenleri, camilerin şerefelerini tıpkı gelin odası, padişâh sarayı gibi yaldızlı ve ipekli kumaşlarla süsleyip, görülen yerlere elbiseler astılar. Kendileri de bayramlık elbiselerini giyip, en kıymetli mücevherlerini taktılar. İçine silâhlarını ve her türlü eşyalarını koydukları ve cüsseli mandaların çektiği 500 seyyar ve 300 sabit olmak üzere toplam 800 köşk ile yola çıktılar. Sultanı *Obruk* mevkiinde karşıladılar. Sultanın gelişi şerefine süslenmiş koçlar ve sığırlar kurban ettiler. Türk âdeti gereğince Sultanın üzerine altın ve gümüş paralar saçtılar. Sultana her çeşitten değerli hediyeler sundular. Başta *sübaşı Hüsameddîn Arif* olmak üzere Konya'nın sivil ve asker bütün devlet erkânı birer birer huzura çıkıp, Sultanın elini öptüler. *Obruk*'daki bu karşılamadan sonra, saltanat alayı (mevkib-i hümayun) iki menzil daha yol giderek, Konya'nın Ruzbe düzlüğünde konakladı²⁷.

Sabahleyin, pek az mesafede bulunan Konya'ya hareket edildi. Devlet adamları ve komutanlar, her türlü sabotaj ihtimalini göz önüne alarak, Sultanın Konya'ya girişi sırasında güvenliğini sağlamak için muazzam tedbirler aldılar: Özellikle, *1000 kişiden oluşan büyük bir Ahî grubu*, bazıları yaya, bazıları süvari olarak saltanat alayının (kevkebe-yi hümayun) etrafını üç fersah uzunluğunda ve genişliğinde²⁸ bir çember gibi sarmış bulunuyordu. Bayraktar, alayın önünde Sultanın sancağını taşıyordu. *50 kadar seçkin silâhdâr*, ellerinde *gürzleri*, *Şam ve Taşkent yapısı yayları*, *Gilân ve Hint yapısı kalkanlarıyla* Sultanın yakın korumasını yapıyordu. *60 kadar camedâr*, içinde Sultana ait nefis elbiseler ve altın sırmalı hil'atler bulunan bohçalarını kucaklamış, belirli bir mesafede Sultanın atını takip ediyordu. Ellerinde demir topuz (debbuz), ve nacak (teberzin) bulunan Türk, Kazvinli, Deylemlî, Frank, Rum ve Rus kökenli *500 çavuş*, Sultana yol açıyor ve alayın düzenini sağlıyordu. Tıpkı silâhdârlar gibi bellerinde altın kılıçlarıyla *120 kadar cândâr* da, Sultanı korumak için yakın çevresinde yürüyordu. Sultan, kafilenin tam ortasında, atının üzerinde başında tacı, üzerinde kartal armalı siyah çetri açılmış bir vaziyette ilerliyordu. Sultanın atını, kaftanının ete-

TDAD, 35, (1985), s. 9-23; T. Baykara, Türkiye Selçukluları Devrinde Konya, Ankara 1985, s. 101-104.

²⁶ İbn Bibî, 1956: 214; 1996: I, 231 vd.

²⁷ İbn Bibî, 1956: 214 vd.; 1996: I, 232 vd.; Selçuknâme, 2007: 74; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 200 vd.

²⁸ Fersah, bir uzunluk ölçüsü olup, aşağı yukarı 5 km'lik bir yola tekabül etmektedir. Bu yol normal yürüyüşle 4 saatte alınabilmektedir. Buradaki ölçü bir hayli abartılmıştır. Belirli aralıklarla bile de olsa 1000 kişinin çevirebileceği alan bir km'yi geçmez.

ğini kemerine toplamış olan Beylerbeyi Seyfeddîn Ayaba yediyordu²⁹. Bu, gerçekten de emsali hiçbir devirde görülmemiş göz kamaştırıcı bir tören idi. Sultan Alâeddîn Keykubâd da, gördüğü bu görkemli karşılamadan dolayı son derece memnun kalmıştı.

Saltanat alayı Konya'ya yaklaşınca, beyler saygı alâmeti olarak topluca atlarından indiler. Tıpkı Kayseri'de olduğu gibi, Konya halkı da, kapılarının önüne ve pencerelerine çıkmış olarak saltanat alayının bu görkemli geçişini seyrediyordu. Keykubâd'ın kafilesi, bugünkü Alâeddîn tepesinin yanında bulunan saltanat sarayına indi. Keykubâd, burada tekrar tahta çıkarıldı. Üzerine çok miktarda altın, gümüş para ve mücevher saçıldı. Öyle ki, o gün bu paraları ve mücevherleri toplayanlar, ölünceye kadar geçimlerini sağlayacak bir servete sahip oldular. Öte yandan, Alâeddîn Keykubâd'ın tahta çıkışını kutlamak için günlerce süren sazlı, sözlü, içkili, yemekli şenlikler (*bezm*) düzenlendi. Bu şenliklerde herkes bol bol yiyip, içti ve eğlendi. Bu arada Konya'nın ileri gelenleri, birer birer gelip, her biri kendi imkânı ölçüsünde, makam ve mevkiine göre, mücevher, para (altın, gümüş) elbise, at, esir ve gulâmlardan oluşan hediyelerini Sultana sundular ve bağlılık yemini ettiler³⁰.

Ertesi gün Sultan Alâeddîn Keykubâd, devlet adamlarını huzuruna davet ederek, onlarla ilk toplantısını yaptı. Bu toplantıda Keykubâd, tahta çıkış haberinin Uç beylerine bildirilmesini istedi. Bunun üzerine saray kâtipleri (ketebe-yi dergâh) ve Büyük Dîvân (Dîvân-ı A'lâ) yazıcıları (münşî) göreve çağrıldı. Uç beylerinden her birine makam ve mevkilerine göre fermanlar yazıldı. Fermanların üzerine Keykubâd'ın tuğrası ve tevkî'si çekildikten sonra, bunlar birer ulak ile Uç beylerine gönderildi. Merkezi Kastamonu olan *Sağ Kol Uç Beylerbeyi Hüsameddîn Çoban* ve merkezi Ankara olan *Sol Kol Uç Beylerbeyi Seyfeddîn Kızıl* başta olmak üzere bütün Uç beyleri paralar (altın ve gümüş) ve kölelerden oluşan hediyeleriyle birlikte kısa sürede Konya'ya gelip Sultanın huzuruna çıktılar.

²⁹ İbn Bîbî, 1956: 215 vd.; 1996: I, 233 vd.; Selçuknâme, 2007: 74; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 201 vd. .

³⁰ İbn Bîbî, 1956: 127-219; 1996: I, 234-237; Selçuknâme, 2007: 74; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: 203-207. Yazıcızâde Ali, Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın tahta çıkışı sırasında Oğuz töresince "ulu bir toy" verdiğini, bu toyda çeşitli yemekler yendiğini, çok miktarda kımız, inek sütü, misk kokulu şerbet içildiğini, Kayı ve Bayat beylerine "Sağ Kol Beylerbeyliği", Bayındır ve Çavuldur beylerine "Sol Kol Beylerbeyliği", 24 Oğuz boyunun beylerinin her birine de ayrı ayrı beylik verildiğini belirtir. Yine Yazıcızâde, Sultanın bu geleneği bütün saltanatı boyunca devam ettirdiğini söyler (Tevârih-i Âl-i Selçuk, 1902: IV, 214 vd.). Fakat bu bilgiler, Yazıcızâde'nin çevirisini yaptığı İbn Bîbî'nin eserinde yer almamaktadır. Yazıcızâde'nin bu bilgileri tamamen uydurmuş olduğunu söylemek mümkün değildir. O halde, Yazıcızâde'nin yaşadığı zamanda (XV. yüzyıl) Oğuz gelenekleri hâlâ canlılığını koruyor olmalı ki, o da bu gelenekleri büyük ölçüde bu çeriye yansıtmıştır.

Bağlılıklarını bildirip, hediyelerini sundular. Sultan da her birinin beylik ve makam menşurlarını yeniledi; rütbe ve derecelerini yükseltti. Sultanın eğlence meclislerine ve düzenlediği yarışmalara katılıp hoşça vakit geçirdikten sonra, hepsi mutluluk içinde işlerinin başına döndü³¹.

Buraya kadar verdiğimiz geniş bilgiden anlaşılacağı üzere, *Alâeddîn Keykubâd*, devlet adamlarının ve komutanların seçim ve tercihi ile iş başına getirilmiştir. Bu seçim ve tercihte, öteki adaylara göre *Alâeddîn Keykubâd*'ın sahip olduğu üstün meziyetlerin ve özelliklerin başlıca rolü olmuştur. Onun kindarlık, kıskançlık ve sert tutumu gibi özellikleri ise, göz önüne alınmamıştır.

Alâeddîn Keykubâd için Sivas, Kayseri, Aksaray ve Konya'da yapılan karşılama, uğurlama, kutlama, başsağlığı dileme ve biat törenlerinin hepsi son derece görkemli geçmiştir. Bu törenlerde sivil ve asker devlet erkânının *Keykubâd*'a gösterdikleri büyük ilgiyi normal ve doğal karşılamak gerekir. Çünkü onlar, yeni yönetimde de yerlerini korumak ve sağlamlaştırmak kaygısındaydılar. Fakat, burada Ahîler ve İğdişler gibi sosyal zümreler ile halkın *Keykubâd*'a gösterdiği büyük ilgi son derece anlamlıdır. Öyle anlaşılıyor ki, bu büyük ilginin temelinde, bu zümreler ile halkın kendi devletine ve hükümdarlarına sahip çıkma gibi bir düşünce yatmaktaydı. Çünkü, *Keykubâd*'ın 8 sene gibi uzun bir süre hapiste tutulmasıyla kendisine ağır bir mağduriyet hayatı yaşattırılmıştı. Bu durum ise, merhamet duyguları çok yüksek olan Türk halkı ile sosyal zümrelerin vicdanını son derece rahatsız etmişti. Dolayısıyla Türk halkı ve zamanın en önemli sosyal zümreleri, bu tahta çıkarılma olayını bir mağduriyetin telâfisi olarak görmüşler ve değerlendirmişlerdir. Öte yandan Selçuklu sultanları da, devlet içinde resmî bir görevleri olup olmamasına bakmaksızın Ahîler ve İğdişler gibi sosyal zümreleri daima itibarlı tutmuşlar ve onların güçlerinden zaman zaman faydalanmışlardır³².

4. Abbasî Halifesinin Elçisi Konya'da

Alâeddîn Keykubâd'ın tahta çıkışına gösterilen büyük ilgi sadece Anadolu ile sınırlı kalmamıştır. Özellikle Abbâsî Halifesi *Nasır Lidinillâh*, Konya sarayına elçisini göndererek, *Keykubâd*'ı halifelik makamının manevî otoritesiyle bizzat onurlandırmıştır. Kaynaklarda halifenin elçisinin Konya'ya gelişi ve burada görkemli bir şekilde karşılanması, ağırlanışı ve uğurlanışı şöyle anlatılmıştır: Sultan İzzeddîn *Keykâvus*'un ölümü üzerine Selçuklu tahtına *Alâeddîn Keykubâd*'ın çıkmış olduğunu duyan halife *Nasır Lidinillâh*, *Keykubâd* için "saltanat menşuru" (menşur-ı saltanat), "Anadolu'nun tevcih fermanı" (niyabet-i hükümet-i memâlik-i Rum), "padişahlık hil'atı" (teşrif-i padişahî), "sultanlık kılı-

³¹ İbn Bibî, 1956: 220; 1996: I, 238; Müneccimbaşı, 2001: II, 59; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 208.

³² Koca, 2007: 297-311.

cı” (hüsâm-ı tacdarî), “*sarık*” (imâme), “*yüzük*” (negin-i kamgarî) gibi hâkimiyet ve hükümdarlık sembolleriyle “*yuları, başlığı, üzengisi süslü ve nalı altından olan bir binek atı*” ve “*içi para dolu tabaklar*”dan oluşan hediyeler hazırlattı. Halife, bu hâkimiyet ve hükümdarlık sembolleri ile hediyeleri, *şeyh Ebû Abdullah Ömer b. Muhammed es-Sühreverdî* ile birlikte Keykubâd’a gönderdi³³. Keykubâd, bu haberi duyunca çok sevindi. Zira Abbasî Halifeliği, askerî ve siyasî gücünü çoktan yitirmiş ise de, bu makamın İslâm dünyası üzerindeki manevî itibarı hâlâ çok yüksekti.

Keykubâd, kıymetli misafirini karşılamak üzere komutanlardan, Konya kâdılarında, imamlardan, şeyhlerden, mutasavvıflardan, âyandan (*eşraf, mâteberân*) ve Ahîlerden oluşan kalabalık bir topluluğu Zincirli mevkiine gönderdi. Bu topluluk, halifenin elçisi Sühreverdî’yi Zincirli mevkiinde karşılayıp, onu Konya’ya getirdi. Keykubâd da, kıymetli misafirini Konya’nın girişinde karşıladı. Fakat Alâeddîn Keykubâd, Sühreverdî’nin yüzünü görünce âdeta şok oldu. Çünkü, “*hapishaneden kurtulduğu günün gecesinde gördüğü rüyada Alâeddîn Keykubâd’ın ayağındaki bağı çıkararak, onu elinden tutup atına bindiren ve kendisine amacına ulaştın, muradına erdin*” diyen utangaç ihtiyar, şimdi karşısında duran Sühreverdî idi. Sühreverdî’nin tıpkı rüyadaki gibi saygı telkin eden sâkin ve nurânî bir görünüşü vardı. Keykubâd, şokun verdiği kısa bir duraksamadan sonra rüyasında hayatının en büyük müjdesini veren Sühreverdî’yi büyük bir minnet ve şükran duygusu içinde kucakladı. Bununla birlikte Sultan, yaşadığı şokun hâlâ etkisi altındaydı. Fakat yine de, Sultanın memnuniyeti ve sevinci, her halinden belli olmaktaydı. Samîmî kucaklaşmadan sonra Sultan, Sühreverdî’nin elini öpmek istediye de, o buna müsaade etmedi³⁴. Bundan sonra Sühreverdî ve maiyeti, dinlenmeleri ve ihtiyaçlarını gidermeleri için kendilerine ayrılan konuta götürüldüler.

Ertesi gün Keykubâd, Şeyh Sühreverdî’yi makamında kabul etti. Şeyh Sühreverdî, yanında getirdiği hâkimiyet ve hükümdarlık sembolleri ile süslü at ve paralardan oluşan hediyeleri birer birer Sultana sundu. Keykubâd, halifenin gönderdiği hil’ati ve sarığı (imâme) orada giydi. *Âdet olduğu üzere de Halifelik makamından getirilen bir kırbaçla Alâeddîn Keykubâd’ın sırtına sembolik olarak 40 defa vuruldu. Bundan güdülen maksat, Sultanın bütün saltanatı boyunca adâletten ayrılmamasını daima kendisine hatırlatacak bir uyarıda bulunmaktır. Öte yandan, Sultanın bu törende halifenin göndermiş olduğu ata da binmesi gerekiyordu. Bunun için Sultan ile şeyhin şehirde birlikte yapacakları bir gezi (seyran) plânlandı. Sultan,*

³³ İbn Bibî, 1956: 230, 232; 1996: I, 248, 251.

³⁴ İbn Bibî, 1956: 230 vd.; 1996: I, 249 vd.; Münecimbaşı, 2001: II, 59.

halifenin göndermiş olduğu ata, başka bir ata da şeyh Sühreverdî bindi. Sultanın üzerine hâkimiyet ve hükümdarlık sembolü olarak, tepesinde kartal alemler bulunan siyah çetresi tutuldu. Alemdâr da, yine hâkimiyet ve hükümdarlık sembolü olarak, Sultanın sancağını açmış bir halde kafilenin en önünde yerini almış idi. İşte tam bu sırada, Türk âdeti gereğince, orada hazır bulunanların üzerine halifenin göndermiş olduğu tabakların içindeki paralar saçıldı. Bundan sonra mehter müziği eşliğinde Sultan ile şeyhin gezileri başladı. Şehir halkı ise, bu görkemli töreni gıptaıyla seyrediyordu³⁵.

Sultan ile şeyhin birlikte yaptıkları bu gezi, devlet törenlerinin bir parçası olduğu için çok uzun sürmedi. Bir süre sonra Sultan ve kıymetli misafiri birlikte saraya döndüler. Yine birlikte yemek yediler. Bundan sonra saray sanatçılarının (*kuvvalân-ı hâss*) konseri başladı. Musikî o kadar etkili oldu ki, şeyhin yanında bulunan müritleri, vecde gelerek, semaya kalktılar. Bu sırada, Sultan ve büyük emîrlerden *Celâleddîn Karatay* başta olmak üzere bütün devlet büyükleri, kendi istek ve gönül rızalarıyla şeyhin tarikatına (Fütüvvet) girerek, ona bağlandılar³⁶.

Şeyh Sühreverdî, bir süre Konya'da kalarak, tarikatını yaymıştır. Bu arada Sultan ve Sühreverdî, defalarca birbirlerini ziyaret edip görüşmüşler ve uzun uzun sohbet etmişlerdir³⁷. Öte yandan, Anadolu'nun Müslüman halkı da şeyh

³⁵ İbn Bîbî, 1956: 232 vd.; 1996: I: 251.

³⁶ İbn Bîbî, 1956: 233; 1996: I, 251; Münecçimbaşı, 2001: II, 59. Siyasî otoritesinden sonra gittikçe dinî otoritesini yitirmiş olan Abbasî Halifeliği, en-Nasır Lidinillâh Ebû'l-Abbas Ahmed'in halifeliği zamanında (1180-1225) "Fütüvvet" teşkilâtı vasıtasıyla yeni bir hamle yapma fırsatı bulmuştur. Annesi Türk olan en-Nasır Lidinillâh, bazı mutasavvıf bilginlerin etkisiyle, önceleri tepki gösterdiği "Fütüvvet" teşkilâtına girmiş ve kısa sürede yeniden düzenlediği bu teşkilâtın en büyük lideri olmuştur. Halife en-Nasır Lidinillâh, sadece sayıları epeyce kalabalık olan ve zaman zaman birbiriyle çatışan inanç ve fikir gruplarını "Fütüvvet" teşkilâtı içinde toplayıp, manevî otoritesini sağlamakla kalmamış, aynı zamanda bu teşkilâtı siyasî emellerine vasıta yaparak, otoritesini bütün İslâm dünyasına yayma başarısını da göstermiştir. (Geniş bilgi için bkz. Angelika Hartmann, An-Nasır Li-Din Allâh (1180-1225), Politik, Religion, Kultur in der spaeten Abbâsidenzeit, Berlin, 1975). Öyle ki, onun zamanında Müslüman hükümdarları âdeta birbiriyle yarışmasına "Fütüvvet" teşkilâtına birer birer katılmışlar; halifeden Fütüvvet ve diğer hâkimiyet sembolleri almışlardır. Bu teşkilâta ilk katılan Türkiye Selçuklu sultanı I. İzzeddîn Keykâvus'tur. Görüldüğü gibi Keykâvus'u Sultan I. Alâeddîn Keykubâd izlemiştir. (Koca, 1997: 63 vd.).

³⁷ Bu görüşmelerin birinde Sühreverdî'nin yanında Mevlânâ'nın babası Bahâeddîn Veled de bulunmuştu. Sultan, bu görüşmede Sühreverdî'nin Konya'ya geldiği gece "başının altına, göğsünün ham gümüşe, göbeğinden aşağısının tamamen tunca, her iki kalçasının kurşuna, iki ayağının da kalaya dönüştüğü" şeklinde bir rüya görmüş olduğunu her iki şeyhe anlatmış ve onlardan bu rüyanın yorumlanmasını istemiştir. Sühreverdî, bu hususta bir şey söylemek istememiş, rüyanın yorumunu Bahâeddîn Veled'e havale etmiştir. Bahâeddîn Veled, bu rüyayı şöyle yorumlamıştır: "Sen dünyada oldukça, insanlar rahat ve temiz yaşayacaklar ve altın gibi kıymetli olacaklar. Senin ölümünden sonra, oğlunun zamanı, senin zamanına nispetle gümüş derecesine, oğlunun oğlu zamanı tunç mertebesine düşecek. Alçak ve haris insanlar baş olacaklar. Saltanat üçüncü kuşağa geldiği vakit, her taraf karışacak. Halk arasında dürüstlük, vefa ve şefkat kalmayacak. Dördüncü

Sühreverdî'yi yalnız bırakmamıştır. Başta Konya'nın yaşlı, genç, âyan ve Ahîleri olmak üzere memleketin her yerinden gelen din ve tarikat mensupları, birer birer şeyhi ziyaret etmişler; sünnet, şeriat, tarikat ve hakikat konularında nasiplerini almışlardır³⁸.

Konya'dan ayrılma zamanı gelince, Sultan, "gönül alma ve nafaka geleneğine uyarak", şeyhe büyük emîrlerden Celâleddîn Karatay ve Necmeddîn Ebû'l-Kasım Tusî vasıtasıyla "7 bin adet altın, 5 bin adet sultanî dinar, ayrıca 500, 150 ve 100'lük miskaller (1,5 dirhem) halinde basılmış 'alâî altınları³⁹, katırlar, Arap ve içdiş atları, Rum köleleri ve elbise dolu sandıklardan oluşan çok çeşitli hediyeler" gönderdi. Zincirli hanına kadar kendisine refakat ederek, onu buradan uğurladı. Ayrıca, Malatya'ya kadar şeyhe eşlik ve kılavuzluk etmek üzere büyük emîrlerden ve saray mihmandarlarından bazılarını görevlendirdi. Bunlar, halifenin elçisine ve adamlarına Malatya'ya kadar eşlik ve kılavuzluk ettiler. Yol boyunca da, onların rahatlarını ve ihtiyaçlarını sağladılar⁴⁰.

Şeyh Sühreverdî, Malatya'da devrin ünlü mistik bilginlerinden *Necmeddîn Razî (Daye)* ile karşılaştı. Sühreverdî, bu ünlü bilgine Sultan Alâeddîn Keykubâd'tan övgüyle bahsederek, ona Konya'ya gitmesini tavsiye etti. Bu tavsiye üzerine Necmeddîn Razî yönünü Konya'ya çevirdi. Şeyh Sühreverdî de memnuniyet içinde Bağdat'a döndü. Sühreverdî, Bağdat'ta ilk iş olarak, halifenin huzuruna çıkıp, seyahatı hakkında bilgi verip, Sultanın kendisine duyduğu saygı ve bağlılık dileklerini bildirdi ve gönderdiği hediyeleri sundu. Halife, Sultan Alâeddîn Keykubâd ve Selçuklu devlet adamlarının topluca Fütüvvet teşkilâtına girmelerinden dolayı son derece memnun oldu⁴¹.

ve beşinci kuşakta ise, Anadolu tamamıyla harap olacak. Her yeri fesat ehli kaplayacak, Selçuklu âilesi zevale uğrayacak, dünyanın nizamı çığırından çıkacak, soysuz küçükler büyüklerin yerine geçecek, önemli işler alçak adamların elinde kalacak. Peygamberimizin, 'İşler ehli olmayanlara verilirse, işte o zaman kıyametin kopmasına hazır ol' buyruğu veçhile her tarafta hâriciler çıkacak, Moğol istilâsı bütün dünyayı harabeye çevirecek. Din bilginlerinin, vakâr ve temkin sahibi şeyhlerin izleri silinecek. Yeryüzünden bereket kalkacak. Zavallı insanlar, büyük kıyametin kopmasını mumla arayacaklar". Gerçekten de, Sultan Alâeddîn Keykubâd'dan itibaren Türkiye Selçuklu tarihinin akışına bakılacak olursa, olayların gelişmesi, bu rüya yorumunda olduğu şekilde cereyan etmiştir. (Eflâkî, 1973: I, 135)

³⁸ İbn Bibî, 1956: 233; 1996: I, 251 vd.

³⁹ Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'ın bastırıldığı ve kendi lakabıyla anılan özel para.

⁴⁰ İbn Bibî, 1956: 233 vd. 1996: I, 252; Müneccimbaşı, 2001: II, 59.

⁴¹ İbn Bibî, 1956: 234; 1996: I, 253.

5. Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın İktidarı Önündeki Engelleri Kaldırma ve İktidarını Güçlendirme Faaliyetleri : Toplu Ümerâ Tasfiyesi

Türkiye Selçuklu sultanları, Sultan III. Kılıç Arslan'dan beri (1204) bir bakıma demokratik bir yöntemle, yani devlet adamları ile büyük komutanlarının seçimi ve tercihi ile işbaşına gelmekteydiler. Fakat bu demokratik yöntemi uygulayan devlet adamları ve komutanlar, bu hizmetlerini zaman zaman kötüye kullanmaktaydılar. *Onların mantığına göre, mademki, tahta çıkacak hanedan üyelerini kendileri belirlemekteydiler, öyleyse, Türkiye Selçuklu sultanları ve siyaseti üzerinde hâkim ve belirleyici de kendileri olmalıydılar.* İşte bu durumun en çarpıcı örneklerinden biri de, Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'ın tahta çıkışından sonra yaşanmıştır.

Kendisinden önceki üç Selçuklu sultanı gibi, Alâeddîn Keykubâd da, devlet adamları ve büyük komutanların seçimi ve tercihi ile tahta çıkarılmıştır. Keykubâd'ın tahta çıkarılmasında başlıca rol oynayan *Beylerbeyi Seyfeddîn Ayaba, Emîr-i Âhûr Zeyneddîn Beşâra, Emîr-i Meclis Mübârizeddîn Behramşâh ve Bahâeddîn Kutluğca* gibi bazı devlet adamları ve büyük komutanlar, bu hizmetlerini kendi amaçlarına ulaşmak için birer vasıta yapmak istemişlerdir. Daha açık bir ifade ile söylememiz gerekirse, onlar, bu hizmetlerini, hem kendi maddî ve manevî güçlerini artırmak hem de istediklerini yaptırmak için Sultan üzerinde siyasi bir baskı aracı olarak kullanmışlardır.

Yaptığı hizmeti en çok kötüye kullanan komutanların başında *Beylerbeyi Seyfeddîn Ayaba* gelmekteydi. Ayaba, daha Selçuklu tahtına çıkarılmadan önce Keykubâd üzerinde baskısını ve etkisini hissettirmiş, ondan bütün hayatı boyunca canına, mevkiine ve malına dokunulmayacağına dair yeminle teyit edilmiş bir belge almıştı. Daha sonra, hem Seyfeddîn Ayaba hem de diğer devlet adamları ve komutanlar, yaptıkları hizmeti kötüye kullanmaya devam ederek, servetlerini ve maiyetlerini devamlı artırmışlar, Sultanın üzerinde ağır bir baskı kurmuşlardır. Özellikle, resmî ve özel toplantılarda, Sultanın eğlence meclislerinde yetki ve sorumluluklarının dışına çıkarak, baskılarını gittikçe ağırlaştırmışlardır⁴².

Büyük hükümdarların bazı ortak özellikleri vardır. Bu özelliklerden biri de şudur: *Büyük hükümdarlar, yönetimde güçlü hale gelebilmek için, önce bütün güç odaklarının desteğini kazanmaya ve kullanmaya çalışırlar. Başka bir deyişle onlar, bütün güç odaklarını bazen gayelerine uygun vaatlerle, bazen de maddî tavizlerle davalarına kazanırlar. İktidarlarını kurup güçlendirdikten sonra da, bu güç odaklarını birer*

⁴² İbn Bibî, 1956: 265; 1996: I, 283; Selçuknâme, 2007: 86; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 271.

birer bertaraf ederler. Zira gerçek bir otorite, hiçbir zaman ortaklık ve rakip tanımaz. İşte, Alâeddîn Keykubâd da, otoritesi önünde engel tanımaz her büyük lider gibi, iktidarını kurup yerleştirmeye kadar, yani 3 yıl, büyük komutanların baskı ve tehditlerine katlandıktan sonra bu komutanların hepsini tasfiye ederek, iktidarını daha da güçlendirmiştir. Şimdi, Sultan ile devlet adamları ve büyük komutanlar arasında geçen bu otorite mücadelesinin hikâyesini vererek, sorunu değerlendirmeye çalışalım:

Sultan Alâeddîn Keykubâd, bir süre devlet adamları ve komutanların baskı ve tehditlerine katlanarak, onları idare etme yoluna gitmiştir. Bu arada, Alâ'yye ve Alara kalelerini fethedip, iktidarını güçlendirmiş, itibarını yükseltmiştir (1223). Daha da önemlisi o, Konya, Sivas, Alâ'yye ve diğer şehirlerdeki surların ve kalelerin yapım masraflarının büyük bir kısmını komutanlarının üzerine yükleyerek, onları maddeten zayıflatmaya çalışmıştır. Bu durum, komutanları son derece rahatsız etmekle birlikte⁴³ onların maddî güçlerini pek fazla etkilememiştir. Gerçekten de, komutanlardan bazılarının maddî ve siyasî gücü, hâlâ Sultanın gücünü gölgede bırakacak durumdaydı. *Meselâ, Sultanın mutfağında saray görevlileri için günde 30 baş koyun kesilirken, Beylerbeyi Seyfeddîn Ayaba'nın mutfağında adamları için 80 veya 100 baş koyun birden kesilmekteydi⁴⁴. Üstelik, sofrta takımlarının hepsi de işlemeli altın ve gümüşten idi. Gösterişe çok düşkün bir zat olan Ayaba, yiyecek ve giyeceklerinde son derece titiz davranır, itibarı ve keyfi için de hiçbir masraftan kaçınmazdı. Taraftar ve itibar kazanmak için de ölçüyü aşan cömertliklerde bulunurdu. Kendisini öven en yeteneksiz ve küçük şairlere, en küçük ziyaretçilerine bile 1000 dinardan aşağı bağışta bulunmazdı⁴⁵. Onun hayatında görülen bu gösteriş ve şatafat, Müslümanlığın gerektirdiği mütevazılık ve sadelikle bağdaşır gibi değildi. Fakat o, lüksten ve gösterişten hiçbir zaman vazgeçmezdi. Sofrasında kızarmış keklik eti, yaz ve kış, hiçbir zaman eksik olmazdı. Yapılan işlerde ihmâl ve eksiklik gördüğü zaman da, en şiddetli şekilde tepki gösterirdi. Devrin kaynağı İbn Bîbî'de, onun gösterişe ve dünya zevklerine fazlaca düşkünlüğüne dair şöyle bir olay anlatılmıştır: Bir kış mevsiminde çok kar yağmıştı. Her yeri kar ve don kaplamıştı. Şiddetli soğuklar ve don, hiç kimsenin dışarıya çıkmasına imkân vermemişti. Bu yüzden avcılar keklik avına gidememişlerdi. Dolayısıyla Ayaba'nın sofrasına da kızarmış keklik eti çıkarılamamıştı. Ayaba, sofrasında kızarmış keklik etini göreme-*

⁴³ Bu hususta Anonim Selçuk-nâme'de "Onlar, bütün mallarını buraya sarf etmekle kalplerinde Sultana karşı bir kin uyandı" denmiştir. (Anonim Selçuk-nâme, 1952: 29).

⁴⁴ İbn Bîbî, 1956: 203, 265; 1996: I, 222, 283; Selçuknâme, 2007: 86; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 188, 271.

⁴⁵ Selçuklu devrine göre, büyük bir servet olan bu 1000 dinarlık bağış, bir hayli abartılmış gözükmektedir.

yince, bu işten sorumlu görevliyi (han-sâlar) huzuruna çağırarak, onu ağır sözlerle azarladı. Sofra sorumlusu, “Şiddetli soğuklardan ve buzun fazlalığından avcılar ava çıkamadılar” diyerek, özür diledi. Buna karşılık Ayaba, sofranın sorumlusuna, “Derhal şehri arayıp keklik bulsunlar. Eğer bundan sonra sofrada keklik eti göremezsem, o cahil başına neler geleceğini sen düşün!”, şeklinde çıkıştı⁴⁶. Bu tehdit, tesirini hemen göstermiş, Seyfeddîn Ayaba’nın emri derhal yerine getirilmiştir.

Artık, Beylerbeyi Seyfeddîn Ayaba, azametinin ve kibrin doruk notasında bulunuyordu. Devlet işlerinde tek ve en yetkili kişi durumundaydı. Hiç kimse ondan izinsiz Sultanın yanına yaklaşamıyordu. Kaynağın ifadesiyle, “bütün komutanlar, onu kendilerinin başkanı ve büyüğü olarak görmekteydiler. Bunlar, her türlü işte önce onun görüşünü alırlar ve ona göre davranırlardı. Saray görevlilerinden hiç kimse, ona karşı gelmeye cesaret edemiyordu”⁴⁷. Özetle söylememiz gerekirse, Seyfeddîn Ayaba ve ekibi, sarayı tamamen kontrolleri altına almış bulunuyorlardı. Sultan Alâeddîn Keykubâd’ın iktidarı ise, onların gölgesinde kalıyordu⁴⁸.

Öte yandan, Sultan Alâeddîn Keykubâd, Ayaba ve onunla birlikte hareket eden komutanların tutum ve davranışlarından dolayı çok rahatsız idi. İktidarını tahdît ve tehdit eden bu güçlere karşı, içinde derin bir kin ve nefret duymaktaydı. Fakat Sultan, bu komutanların güçlerinden çekindiği için açık bir tepki ortaya koyamıyor, onları görevlerinden alamıyordu. Ancak, bu durumu ortadan kaldırmak için fırsat kolluyor, olumsuz bir gelişmeye meydan vermemek için de dikkatli davranıyor, onlarla iyi geçinmeye çalışıyordu. Bu arada, devlet adamlarının ve komutanların devlet hizmetinde gayretlerinin azlığından sık sık dem vuruyor, alçak perdeden de olsa onları eleştiriyordu. Buna karşılık Seyfeddîn Ayaba ve ekibi de boş durmuyordu. Sarayda kurdukları istihbarat ağı ile Sultanı devamlı kontrol ediyorlar ve onun kendileri hakkında söylediği her şeyi anında haber alıyorlardı. Buna rağmen onlar, Sultan ile aralarında hiçbir şey yokmuş gibi hareket ediyorlar, dışarıya karşı saygı ve hizmette kusur göstermedikleri şeklinde bir görüntü veriyorlardı⁴⁹.

⁴⁶ İbn Bibî, 1956: 203 vd.; 1996: I, 222; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 188.

⁴⁷ İbn Bibî, 1956: 265; 1996: I, 283; Selçuknâme, 2007: 86; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 272.

⁴⁸ Seyfeddîn Ayaba ve ekibinin ortaya koydukları tutum ve davranışların bir benzeri Kanunî Sultan Süleyman’ın vezir-i a’zamı İbrahim Paşada görülmüştür. İbrahim Paşa, devşirme yoluyla saraya alınmış Rum kökenli bir âilenin çocuğu idi. Zekasının kıvraklığı, uyumluluğu, dürüstlüğü ve iyi hizmetleri ile Kanunî’nin dikkatini çekmiş, kısa sürede yükseltilecek, vezir-i a’zamlık makamına getirilmiştir. Kanunî, bu devşirme paşaya güvenmiş ve geniş yetkiler tanımıştır. Bu durum İbrahim Paşanın başını döndürmüştü, onda “efendisinin efendisi” olma ihtirası uyandırmıştır. Bunun üzerine Kanunî, İbrahim Paşayı feda etmek zorunda kalmıştır.

⁴⁹ İbn Bibî, 1956: 265; 1996: I, 283; Selçuknâme, 2007: 86; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 272.

Görüldüğü gibi, Sultan ile komutanlar arasındaki gizli otorite mücadelesinde bu safhaya kadar hâkimiyet ve üstünlük, Seyfeddîn Ayaba ve ekibindedir. Sultan ve taraftarları ise, zayıf ve çekingen gözükmektedir. Seyfeddîn Ayaba ve ekibinin aldıkları hiç de sürpriz olmayan darbe kararının bir tesadüf sonucu duyulması, bu defa hâkimiyet ve üstünlük avantajının Sultana geçmesini sağlamıştır. Sultanı, muhalif devlet adamları ve komutanlar karşısında hâkim ve üstün duruma getiren bu haber şu idi:

Seyfeddîn Ayaba, ekibini, bir gece konağında verdiği ziyafet sofrasında topladı. Bu toplantıda, oldukça fazla yiyip içmenin verdiği rahatlıkla kendilerinden geçmiş olan devlet adamları ve komutanlar, Keykubâd'ı tutuklayıp tahttan indirmeye ve yerine de Koyluhisar'da tutuklu bulunan küçük kardeşi Melik Keyferidûn'u tahta çıkarmaya karar verdiler. Yaptıkları plâna göre, Seyfeddîn Ayaba'nın konağında bir ziyafet verilecekti. Bu ziyafete Sultan da davet edilecekti. Burada, Sultanın adamları bertaraf edilip, kendisi de tutuklanacaktı. Böylece, Seyfeddîn Ayaba ve ekibi, tamamen hükümleri altına alamadıkları Alâeddîn Keykubâd'dan kurtulmuş olacaklar ve devlet idaresinde de istedikleri gibi at oynatabileceklerdi. Devlet adamları ve komutanlar, bu kararla, şimdiden gördükleri Selçuklu iktidarı üzerinde istedikleri gibi hüküm sürme hayaliyle coştular; arka arkaya devirdikleri kadehlerle bu kararlarını kutladılar. Fakat arka arkaya devirdikleri kadehler, onların saltanat sürme hayallerini birden dünyalarını karartacak büyük bir felâkete kapı açtı. İçlerinden biri, toplantı dağıldıktan sonra evine giderken Keykubâd'ın has adamlarından *Hokkabaz oğlu emîr Seyfeddîn'in* yanına uğradı. Alkolün verdiği sarhoşluğun etkisiyle zihnî kontrolünü tamamen yitirmiş olan bu kişi, muhalif devlet adamları ve komutanların darbe kararlarını ve kurdukları tuzağı ona anlatıverdi. Emîr Seyfeddîn, aynı gece Sultanın huzuruna çıkarak, aldığı haberi bildirdi ve kendisini uyardı. Böylece Sultan, duymuş olduğu bu haberle, tehlikede olan hayatını ve tahtını son anda kurtarmış oldu. Öte yandan, durumdan habersiz olan Seyfeddîn Ayaba ve ekibi, ertesi gün plânlarını uygulamaya başladılar. Ayaba, huzura çıkıp, Sultanı gece konağında vereceği ziyafete davet etti. Sultan, mazeret göstererek, Ayaba'yı atlattı. Tuzağa düşmemek için de bundan sonra daha temkinli davranmaya başladı. Devlet adamları ve komutanların hareketlerini de sıkı bir şekilde gözlem altına aldı. Öte yandan, Sultanın kendilerinden kuşulanmış bulunduğu belli olmasına rağmen, Seyfeddîn Ayaba ve ekibinin küstahlıkları

ve densizlikleri azalmadı; aksine artarak devam etti⁵⁰. Zira Seyfeddîn Ayaba ve ekibinin hükmetme ihtirası, hiçbir sınır ve engel tanımıyordu. Üstelik onlar için her şey hâlâ tozpembe gözükmekteydi.

Duyduğu haber, Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın hayatını ve iktidarını kurmuşsa da, henüz tehlike ortadan kalkmış değildi. Derin bir endişe ve korku içinde olan Sultan, artık Konya'da hayatını güvenlikte görmemekteydi. Daha doğrusu o, kendisini burada, muhalif devlet adamları ve komutanların kuvvetleriyle sarılmış gibi hissetmekteydi. Zira Seyfeddîn Ayaba ve ekibinin gölgesi, Selçuklu sarayının dünyasını tamamen karartmış bulunuyordu. Bu yüzden Konya sarayının eski canlılığı sönüp gitmiş; bunun yerini de durgunluk ve kötümserlik havası almış idi.

Sultan, 1223 yılının yaz mevsimini geçirmek bahanesiyle Kayseri'ye gitmeye karar verdi. Keykubâd'ın bundan asıl maksadı, şahsî güvenliği için önce burada bazı özel tedbirler alıp uygulamaktı. Daha sonra bu tedbirleri eski âdetmiş gibi Konya'da ve diğer yerlerde de uygulayarak, niyetinden kuşkulandırmadan devlet damlarını ve komutanları bazı kurallara alıştırmaktı. Bu gaye ile devlet adamları ve komutanların hepsini yanına alarak Kayseri'ye hareket etti. Zira Sultan her nereye giderse, devlet adamları ve komutanlar da ona refakat etmek zorundaydı. Ayrıca, Sultan ile Seyfeddîn Ayaba ekibi arasındaki ilişkiler gergin olmakla birlikte henüz kesilmiş değildi. Sultan, kendisini Kayseri'ye atınca rahat bir nefes aldı. Ne de olsa, Kayseri sarayı kendisi için Konya sarayından daha güvenli bir yerdi.

Sultan, Kayseri'de ilk tedbir olarak devlet adamları ve komutanların silâhlı ve kalabalık adamlarıyla saraya girmelerini yasakladı. Fakat muhalif devlet adamları ve komutanlar, ilk uygulamada bu yasağı deldiler. Sultan, saraya girişi ve çıkışı kontrol eden *Emîr-i Perdedârân-ı Hass*⁵¹ *Şemseddîn Kazvî'nin* bu hususta gevşeklik göstermesinden dolayı kendisine sarayın önünde 50 sopa vurdurtmak suretiyle onu ağır bir şekilde cezalandırdı. Bundan sonra, Sultanın emri sıkı bir şekilde uygulanarak, bütün görüşmelerde ve toplantılarda devlet adamları ve komutanların sadece "*çizmeci başı*"larıyla (ser-müzedâr) birlikte Sultanın huzuruna çıkmalarına müsaade edildi. Devlet adamları ve komutanlar, ister istemez Sultanın bu emrine uymak zorunda kaldılar. Artık onlar, kendi

⁵⁰ İbn Bibî, 1956: 265 vd.; 1996: I, 283 vd.; Selçuknâme, 2007: 86 vd.; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 272 vd. Anonim Selçuk-nâme, 1952: 30. Seyfeddîn Ayaba ve ekibi, darbe kararı almakla Sultanın daha sonra kendilerine ne yapacağını âdeta ona öğretmiş oluyorlardı.

⁵¹ Perdedârân-ı Hass, taht salonu ile sofa (*bekleme salonu*) arasındaki perdeyi açıp kapamak, Sultanın huzuruna giriş ve çıkışları kontrol etmekle yükümlü özel görevliler.

“çizmeci başı”larından başka adamlarını huzura sokamaz oldular. Böylece, saraya geldiklerinde yalnız ve yardımsız kalmış olan muhalif devlet adamlarını ve komutanlarını kolayca bertaraf edebilmek için Sultan Alâeddîn Keykubâd’ın eline iyi bir fırsat geçmiş oldu⁵².

Sultan, güvenlik tedbirlerinin yeterli olmayacağını biliyor, bu meseleye köklü bir çözüm getirmek istiyordu. Bunun için güvenilir komutanlardan *Hokkabaz oğlu Seyfeddîn, Mübârizeddîn İsa ve emîr Komnenos*⁵³ ile görüştü. Sultan, adı geçen komutanlara kışı geçirmek üzere Antalya’ya gitmeyi ve burada da muhalif komutanları bertaraf etmeyi düşündüğünü söyledi. Her üç komutan da, Seyfeddîn Ayaba ekibiyle Antalya şubası Mübârizeddîn Er-tokuş arasında eskiden beri sağlam bir dostluk (il-bâşi) bulunduğunu, bu işin Antalya’da tehlikeli olacağını, en uygun yerin Kayseri olduğunu belirttiler. Bu fikri Keykubâd da uygun bulunca, komutanlar plânlarını Kayseri sarayında uygulamak üzere yaptılar. Bu plâna göre, devlet adamları ve komutanlar topluca, sarayda (devlethâne) düzenlenecek olan eğlence meclisine (bezm) çağrılacaktı. Emîr Komnenos, silâhını kuşanarak, adamlarıyla saray bahçesinin duvarlarını saracaktı. “*Saray gulâmları*” (gulâmân-ı hâss), her zaman olduğu gibi bugün de silâhlı olarak sarayın sofasında (salon) muhafızlık yasalarına uygun görevlerini yapacaklardı. “*Perdedârlar*” (kapı muhafızları), devlet adamları ve komutanların saraya girmelerinden sonra kapıları iyice kapatacaklar, içeriye hiç kimseyi almayacaklar, içeriden de dışarıya hiç kimseyi bırakmayacaklardı. *Emîr-i Cândâr Mübârizeddîn İsa* da, adamlarıyla birlikte eğlence dairesinin (*bezm-hâne*) önünde silâhlı olarak bekleyecekti. Eğlence meclisinden evine gitmek üzere ayrılan devlet adamlarını ve komutanları birer birer tutuklayıp, her birini bir odaya hapsedecekti. Bütün bu işler bittikten sonra da, devlet adamları ve komutanlar hakkında Sultanın vereceği karar beklenecekti. Bu plânı uygulamak için uygun bir gün belirlendi⁵⁴.

Bu, gerçekten de üzerinde ciddiyetle düşünülmüş ve ayrıntıları iyice hesaplanmış mükemmel bir plan idi. Tutuklama için de zaman ve yer iyi seçilmişti.

Kararlaştırılan gün gelince, bütün devlet adamları ve komutanlar sarayda düzenlenecek olan eğlence meclisine (bezm) davet edildi. Keykubâd’ın adamları

⁵² İbn Bibî, 1956: 267; 1996: I, 284 vd.; Selçuknâme, 2007: 87; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 273 vd.

⁵³ Komnenos, Keykubâd’ın babası Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev’in kayınpederi olup, Türkiye Selçuklu Devletinin hizmetine girmiş bir Grek idi. Keyhüsrev zamanından beri Türkiye Selçuklu Devletinin hizmetinde görev yapmaktaydı.

⁵⁴ İbn Bibî, 1956: 267; 1996: I, 285; Selçuknâme, 2007: 87; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 274.

rı da planlandığı gibi birer birer yerlerini aldılar. Muhalif devlet adamları ve komutanlar, ikinci namazından sonra birer birer saraya gelmeye başladılar. Sultan bunları mevkilerine uygun bir saygıyla karşıladı. Hepsi toplanınca da saray kapısı tamamen kapatıldı. Böylece, desteksiz ve himayesiz kalmış olan âsi devlet adamları ve komutanlar, olgun bir meyve gibi Alâeddîn Keykubâd'ın adamlarının eline düşmüş oldular. Plan öyle gizli ve ustalıklı uygulanmıştı ki, hiç kimse bunun farkına varamadı.

Komutanlarla sofraya oturan Sultan, ilk kadehini, muhalif komutanların lideri durumunda olan Seyfeddîn Ayaba şerefine kaldırarak, eğlence meclisini açtı. Bu hareket tarzı Seyfeddîn Ayaba'ya göre normal sayılsa da, Sultan için son derece anlamlıydı. Bundan sonra, Seyfeddîn Ayaba ve ekibi, olandan bitenden habersiz, hayatlarının son yemeğini ve içkisini bol bol yiyip içtiler. Yemek, mutluluk ve sevinç dalgalarıyla akıp gitmekteydi. Gizliliğin perdesi, biraz sonra gerçekleşecek olan tasfiye faaliyetini örtmekteydi. Fakat Seyfeddîn Ayaba, bir şeylerden şüphelenmiş olmalı ki, sofradan erken kalkmak istedi. Sultandan aldığı izinle de eğlence meclisinden ayrıldı. Eğlence meclisinin kapısından çıkınca, karşısına Mübârizeddîn İsa ve kardeşleri çıktı. Mübârizeddîn İsa, gayet nazik bir şekilde Beylerbeyine, “*Emre göre sizin şu odaya girmeniz gerekiyor*” dedi. Seyfeddîn Ayaba, “*Yanlış*” demesine karşılık, Mübârizeddîn İsa “*Hayır, doğru*” diye cevap verdi. Seyfeddîn Ayaba, bir ara direnecek gibi olduysa da, bunun faydasının olmayacağını görüp anlamakta gecikmedi. Artık meselenin ciddiyetini anlamış ve kavramış olan Seyfeddîn Ayaba, sarığını başından çıkarıp yere çarparak⁵⁵, kendi kendine şöyle söylendi: “*Bir vakit, beraber sarayın bahçesinde gezinirken Sultan bana, ‘yaşlı ağaçları kesip yerine gençlerini dikmek gerekir’ demişti. O zaman onun böyle bir kötülük yapacağı belli olmuştu. Eğer ben, o gün bu işin tedbirini alsaydım, bugün âciz bir şekilde esaret bağında rezil olmazdım. Fakat iş işten geçince, tedbirin faydası olmaz. Olan olduktan sonra düşünceye hastalığa şifa, ateşin düşürülmesine deva olmaz. Onun için kaderime razı olmalıyım*”. Tedbirsizlikten dolayı pişmanlık içinde olan Seyfeddîn Ayaba, kendisine gösterilen odaya ister istemez girmek zorunda kaldı⁵⁶.

Seyfeddîn Ayaba'dan sonra sofradan ayrılan *Emîr-i Âhûr Zeyneddîn Beşâra*, *emîr Bahâeddîn Kutuğca ve Emîr-i Meclis Mübârizeddîn Behramşâh* da birer birer tutuklanıp, ayrı ayrı odalarda göz hapsine alındı⁵⁷. Ayrıca, muhalif komutanla-

⁵⁵ Sarığı veya külahı baştan çıkarıp yere çalmak pişmanlık, öfke ve üzüntü, aynı başlığı havaya atmak da sevinç ve mutluluk alâmetidir.

⁵⁶ İbn Bîbî, 1956: 268; 1996: I, 285 vd.; Selçuknâme, 2007: 88; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 275.

⁵⁷ Anonim Selçuk-nâmede Keykubâd'ın tutuklatıp cezalandırdığı komutan sayısı 24 olarak verilmiştir. İbn Bîbî ise, bunlardan sadece 7 tanesinin ismini zikretmiştir.

rın sofada kendilerini beklemekte olan adamları ve gulâmları da, Sultana ve “Emîr-i Dâd”⁵⁸ bağlı görevliler tarafından topluca tutuklanarak, hepsi hapis-hâneye gönderildi. Bundan sonra emîr Mübârizeddîn İsa, huzura çıkıp, “Siz Şâhîmîza saltanat hayırlı uğurlu olsun” diyerek, görevin başarıyla tamamlanmış olduğunu bildirdi. Bu haber üzerine rahat bir nefes alan Sultan, tutuklanan komutanların Konya’da, Kayseri’de ve diğer şehirlerde bulunan mallarına ve servetlerine (esbâb u tecemmülât=eşya ve mücevherlerden oluşan maddî varlık) devlet adına derhal el konulmasını (müsâdere=confiscation) emretti. Bunun üzerine hemen harekete geçen ilgili devlet görevlileri (saltanat naibleri), tutuklanmış komutanların bütün mallarını birer birer tespit edip, hepsini deftere kaydettiler. Konak, ev, yazlık, dükkân, iş yeri, değirmen, bahçe, bostan, tarla v.s. gibi taşınmaz mallarını da (gayr-i menkul) mühürlediler. Taşınabilirleri ise hemen devlet hazinesine alarak, müsadereyi tamamladılar⁵⁹.

Keykubâd, kendisine muhalif komutanlar arasında en çok eski atabeyi ve hocası olan Seyfeddîn Ayaba’nın davranışına içerlemekteydi. Özellikle onun, “ettiği küstahlığın ve saygısızlığın” gerçek sebebini öğrenmek istiyordu. Fakat Sultan, Seyfeddîn Ayaba ve ekibine, kendilerini görmeye ve dinlemeye tahammül edemeyecek kadar çok kızgındı. Bunu için Kayseri valisi Meceddeddîn İsmail’i Ayaba’nın yanına gönderdi. Meceddeddîn İsmail, Beylerbeyinin yanına gidip kendisine Sultanın merak ettiği hususu sorduğunda, Seyfeddîn Ayaba, ona şu açıklamayı yaptı: “Birlikte gurbette (İstanbul) bulunduğumuz zaman onu ve kardeşini omzumda ve kucağımda taşıdım, yetiştirdim. Uzun saçlarını taradım. Onlara bir dilim ekmek bulabilmek için Rum diyarında ticaret yaptım⁶⁰. Babalarının pak cesedini Rum’dan (Alaşehir) İslâm diyarına (Konya) ben getirdim⁶¹. Emîrlerin muhalefetine

⁵⁸ “Emîr-i Dâd veya Dâd-beg” (*Adâlet Bakanı*), Selçuklularda, başta devlete karşı işlenen suçlar olmak üzere bütün örfî davalara hükümdar adına bakan en yüksek görevli idi. “Dîvân-ı Mezâlim” adıyla anılan yüksek mahkemeye başlangıçta sultanlar başkanlık ederlerdi. Fakat sultanlar, işlerin çoğalmasıyla bu görevi “Emîr-i Dâd”a devretmişlerdir. Emîr-i Dâd, sadece davalara bakmakla görevli değil, aynı zamanda hem kendi verdiği hükümleri, hem de kadıların verdiği hükümleri uygulamakla görevliydi. O, sultanın emriyle çok güçlü ve nüfuzlu emîrleri ve hatta vezirleri bile tutuklayabilirdi. Bundan dolayı, “Emîr-i Dâd”ın protokoldeki yeri “Atabeg”den sonra gelmekteydi. (Geniş bilgi için bkz. Uzunçarşılı, 1970: 98; Taneri, 2004: II, 87 vd.; E. Merçil, Selçuklular’da Emîr-i Dâd Müessesesi, Belleten, 225 (1996).

⁵⁹ İbn Bibî, 1956: 268; 1996: I, 286; Selçuknâme, 2007: 88; Tevârîh-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 275 vd. 277. Müsâdereye dair geniş bilgi ve diğer örnekler için bkz. Arık, 1986: 47-64.

⁶⁰ Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev, 1196 yılında kardeşi Süleyman-şâh (II.) karşısında iktidar mücadelesini kaybedince, maiyetiyle birlikte İstanbul’a gitmiştir. Keyhüsrev, bu sürgün sırasında yanında oğullarının hocası ve atabeyi olan Seyfeddîn Ayaba’yı da götürmüştür. Ayaba, İstanbul’da sürgün müddetince Keykâvus ve Keykubâd kardeşlerin eğitimi ile meşgul olmuştur.

⁶¹ 1211 yılında Alaşehir savaşında şehit düşen Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev’in cesedini Konya’ya Seyfeddîn Ayaba getirmiştir.

rağmen onu hapisten çıkarıp, tahta oturttum. Babasının adamları arasında kidem bakımından beni geçen yoktur. Eğer saygısızlık ve edepsizlik ettiysem, bunlardan başka sebebi yoktur. Onun zindandayken bana verdiği söze güvenim tamdır. O, hiçbir zaman benim gibi müşfik ve sadık bir dost bulamaz. Son pişmanlık da fayda etmez”⁶².

Görüldüğü gibi, Seyfeddîn Ayaba'nın yaptığı açıklama, makul ve makbul bir mazeret değildi. Daha da kötüsü, onun sözlerinde ve tavrında, suçlu bir insanın üzüntüsü ve pişmanlığı görülüyordu. Hâlâ tehditlerini sürdürüyor, özür dileme ve boyun eğme yoluna gitmiyordu. Yaptıklarını, bir hata ve suç olarak değil, kendisinin hakkı ve imtiyazı gibi görüyordu. Üstelik Sultanı, vaktiyle âilesine ve kendisine yapmış olduğu hizmetleri takdir etmemekle suçluyordu. Pişmanlık gösterip, özür dileyseydi, belki Sultan hayatını bağışlayacaktı. Bu hükmedici tavrı ve sözleri, Seyfeddîn Ayaba'nın affedilme ihtimalini tamamen ortadan kaldırdı. Onun bu tavrı ve sözleri karşısında son derece sinirlenmiş olan Sultan, birden kararını verdi. Bu karar da cezaların en ağırı olan ölüm idi (siyâseten katl)⁶³. Cellâda teslim edilen Seyfeddîn Ayaba, ölçüsüz ihtirasının

⁶² İbn Bîbî, 1956: 269; 1996: I, 286 vd.; Selçuknâme, 2007: 88; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 266 vd.

⁶³ Devletin ve bütün teşkilâtın başı olan Türk hükümdarları, aynı zamanda adâlet teşkilâtının da başıydılar. Şahıslarına, devlete ve topluma karşı suç işleyenler için en büyük yargıç sıfatıyla bizzat yargıda bulunabilirler, çeşitli cezalar verebilirler ve uygulatabilirlerdi. Cezaların en ağırı, bedenî bir ceza olan ölümdü. Türk-İslâm devletlerinde hükümdarların verdikleri ölüm cezasına, “siyâset” veya “siyâseten katl” denmiştir. “Siyâseten katl”, hükümdarın mutlak yetkilerine ve örfе dayanan bir ceza idi. Örfî hukuk ile İslâm hukukunu bağdaştıran İslâm hukukçuları, bu cezanın İslâm hukukuna da uygun ve meşru bir ceza olduğunu düşünmüşlerdir. Daha doğrusu onlar bu cezanın meşruiyetini “fitne, katlden (öldürme) daha kötüdür” ayetine dayandırmışlardır (Bakara: 191). Türkiye Selçuklu sultanları, iktidar ve saltanatlarının tehdit edilmeleri, devlete isyan, ihanet, düşman ile işbirliği yapma, halka zulümde bulunma, devlet görevini ve yetkisini kötüye kullanma, hanedan üyelerine tecavüz etme, iftirada bulunma, eşkıyalık ve hırsızlık yapma gibi durumlarda “siyâseten katl”, yani ölüm cezası vermişlerdir (Geniş bilgi için bkz. F. Ş. Arık, Türkiye Selçuklu Devletinde Siyaseten Katl, Belleten, LXIII, 236, (1999), s. 43-93).

Türkiye Selçuklularındaki bu hukuk anlayışı ve uygulaması, Osmanlı hükümdarı Yıldırım Bayezid'in tahta çıkışında da görülmüştür: Kosova savaşını kazanmış (1389) ve dinlenmek üzere otağına çekilmiş olan Sultan I. Murad, huzuruna çıkarılan Sırp kralı Lazar'ın damadı Miloş tarafından bir gaflet sonucunda şehit edilmiştir. Devlet adamları ve büyük komutanlar, herhangi bir iç mücadeleye fırsat vermemek için merhum Sultanın otağında ve naşı başında sabaha kadar süren uzun bir toplantı yapmışlardır. Bu toplantıda nelerin konuşulduğu bir sır gibi saklanmıştır. Sadece toplantıdan çıkarken bir devlet adamının ağzından, Bakara suresinin 191. Maide suresinin de 32. ayetlerinin yorumu olarak “Yeryüzünde fesada çalışanların cezası ölümdür” şeklinde bir söz çıkmıştır. Öyle anlaşılıyor ki, devlet adamları ve komutanlar, Sultan Murad'dan sonra taht için büyük bir fitne ve karışıklığın çıkmasından korkmuşlar; kararı hanedan üyelerine bırakmamışlardır. Nitekim, bundan sonra onlar, yaptıkları toplantıda aldıkları karar gereğince merhum Sultanın oğullarından Yıldırım Bayezid'i tahta davet ederlerken, öteki oğlu Yakup Çelebi'yi de cellâda teslim etmişlerdir. Bu kararın verilmesinde ve uygulanmasında Yıldırım Bayezid'in haberi ve rolü olmamıştır.

bedelini Kayseri kalesinin burçlarında sallandırılmak suretiyle ödedi. Daha da kötüsü, cesedi, kendisi gibilere ibret olsun diye günlerce burçlardan indirilmedi⁶⁴. Böylece, Seyfeddîn Ayaba'nın korkutucu gücü ve büyük itibarı, hiçbir iz bırakmadan silinip gitti.

Gerçekten de iktidar ve şöhret tutkusuyla (ihtiras) dolu olanlar, hiçbir engel, sınır, ölçü ve ahlâkî kural tanımazlar. Bu tutku, onların akıl ve mantıklarına tamamen hâkim olur, gözlerini âdetâ kör eder. Dolayısıyla onlar, bütün güçlerinin yutulacağı uçurumun kenarına geldiklerinin de hiçbir zaman farkına varamazlar. İşte Beylerbeyi Seyfeddîn Ayaba'nın durumu da böyle olmuştur.

Seyfeddîn Ayaba'dan sonra Alâeddîn Keykubâd'ın ölüm cezasına çarptırıldığı komutanlardan biri de, *Zeyneddîn Beşâra* idi. *Beşâra*, *kervansaray*, *cami*, *mes-cit*, *medrese*, *zâviye* gibi birçok sosyal, dînî, ilmî hizmet veren eser yaptırmak suretiyle devlete ve ülkeye büyük hizmetler yapmış ünlü bir devlet adamıydı. Fakat o da Sultan üzerinde yaptığı baskılarda tıpkı Seyfeddîn Ayaba gibi aşırı gitmişti. Bu yüzden, bir odaya kapatılıp, kapısı kerpiçle örüldü. Burada açlık ve susuzluk içinde ölüme terk edildi⁶⁵.

Seyfeddîn Ayaba ve Zeyneddîn Beşâra dışındaki komutanlar, ölümle değil, hapisle cezalandırılma mutluluğuna nail oldular. Sultanın hapisle cezalandırdığı komutanların başında *Emîr-i Meclis Mübârizeddîn Behramşâh* ile *Malatya sübaşısı Bahâeddîn Kutuğca* geliyordu. *Cömertliği, cesareti, mükemmel kişiliği, askerlik ve savaş sanatının incelikleri hakkındaengin bilgisi ve yeteneği ile tanınan Mübârizeddîn Behramşâh*, Ruzbe gibi has adamlarıyla birlikte Kayseri yakınlarındaki Zamantı kalesine kapatıldı. *Keskin zekâsı, sağlam inancı ve derin bilgisi ile temayüz etmiş olan Bahâeddîn Kutuğca da*, Tokat'a gönderilerek, buradaki kalede hapsedildi⁶⁶.

Âsi komutanlarını cezalandırma işini tamamlamış olan Sultan Alâeddîn Keykubâd, bu defa kendisine destek veren komutanları ödüllendirme yoluna gitti. Bunun için, tasfiye hareketinin plânlanmasında ve uygulanmasında başlıca rol oynamış olan komutanları yanına çağırdı. Onlara hediyeler ve yeni görevler verdi. Özellikle Seyfeddîn Ayaba'dan boşalan beylerbeylik makamına (mansıb-ı beglerbegî) Komnenos'u getirdi⁶⁷. "*Naibü's-Saltanat*" görevini de

⁶⁴ İbn Bibî, 1956: 269; 1996: I, 287; Selçuknâme, 2007: 89; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 277.

⁶⁵ İbn Bibî, 1956: 269 vd.; 1996: I, 287 vd.; Selçuknâme, 2007: 89; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 277.

⁶⁶ İbn Bibî, 1956: 270 vd.; 1996: I, 288 vd.; Selçuknâme, 2007: 89; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 277.

⁶⁷ İbn Bibî, 1956: 271; 1996: I, 289; Selçuknâme, 2007: 89; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 277.

Hokkabazoğlu Seyfeddîn'e verdi. Böylece Sultan Alâeddîn Keykubâd kendisine, devlet idaresinde eskisinden sağlam ve sağlıklı bir ekip oluşturmuş oldu.

Türk devletlerinde, suç ne olursa olsun, devlet adamlarının cezalandırılmasından sonra, bu durumu kutlama anlamına gelebilecek herhangi bir faaliyetten özellikle kaçınılmaktaydı. Fakat bu cezalandırmadan sonra Alâeddîn Keykubâd, geleneklere aykırı olarak, devlet adamlarını ve maiyetini yanına alıp, sabahın erken saatlerinde Kayseri'nin Meşhed ovasında gezintiyeye çıktı. Bu gezinti sırasında Sultanın çetresi ve sancağı da açıldı. Ayrıca, devlet bandosu da, davul ve borudan (buk-ı Türkî=Türk borusu) oluşan müzik âletleriyle marşlar çaldı. Saltanat alayı ovanın ortasına doğru bir hayli ilerledikten sonra uygun bir yerde mola verdi. Sultanın boş zamanlarının en tatlı eğlencelerinden biri de, devlet adamları ve komutanlarla birlikte çevgân oynamaktı. Sultan, burada devlet adamları ve komutanlarla birlikte sabahtan kuşluk vaktine kadar at koşturup, "çevgân"⁶⁸ oynadı. Bu arada Sultanı son derece kızdıran sürpriz bir olay meydana geldi. O da şu idi: Keykubâd, çevgân oynarken bir ara *Kemâleddîn Kamıyar*, *Zahîreddîn Mansur* ve *Şemseddîn Horasanî* gibi orta dereceli komutanların bir araya gelerek, gizli gizli bir şeyler konuştuklarını fark etti. Bu duruma son derece sinirlenen Keykubâd, kendi kendine "Bu rezil grup henüz başlarındaki hevesi atmamış" dedi. Bundan sonra *Emîr-i Dâd*'ı yanına çağırarak, ondan bu komutanları hemen tutuklamasını istedi. Emîr-i Dâd'ın başkanlığında harekete geçen muhafızlar, ellerindeki sopalarla bu komutanları oyun sahasından alıp götürdüler. Bu komutanların hepsi, Sultanın emri ile sürgüne gönderildi; malları da müsadere edildi⁶⁹. Bir kaynağın ifadesine göre, Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın tasfiye ettiği komutan sayısı, bu beylerle birlikte 24 oldu⁷⁰.

⁶⁸ Çevgân, at üzerinde, ucu eğri değnek veya sopalarla oynanan top oyunu. Bir çeşit polo. Türkçe kaynaklarda "çögen", Farsça kaynaklarda "gûy (top) u çevgân" şekline geçen ve Türk hükümdarlarının çok sevdiği bu oyun hakkında geniş bilgi için bkz. M. Z. Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, İstanbul, 1971, s. 359-361; İA, çevgân mad.; M. Ş. Ülkütaşır, *Çevgân ve Gökbörü*, TK, 57, (1967), s. 31-35.

⁶⁹ İbn Bîbî, 1956: 271 vd.; 1996: I, 289 vd.; Selçuknâme, 2007: 89 vd.; *Tevârih-i Âl-i Selçük*, 1902: IV, 278. Devlet hizmetinden atılarak sürgüne gönderilen komutanlar, bir süre şurada burada perişan bir vaziyette dolaştıktan sonra Harput Artuklu meliğinin yanına gittiler. Harput Artuklu meliki, bu komutanlara acıyarak, kendilerini misafir etti. Fakat, bu yüzden Harput Artuklu meliki, Keykubâd tarafından sert bir şekilde azarlandı. Keykubâd'dan korkan melik, onları Eyyûbî beylerinden Melik Eşref'in yanına gönderdi. Komutanların buradaki sürgün hayatları iki yıl sürdü. Bu iki yılın sonunda Melik Eşref'in şefaatiyle Sultan Keykubâd, bu komutanların Anadolu'ya dönmelerine izin verdi. Böylece her üç komutan da Anadolu'ya döndü. Fakat onların sefil ve perişan hayatı Anadolu'da da devam etti. Sultandan çekindikleri için hiç kimse onlara yardım etmeye cesaret edemedi.

Bunlardan Kemaleddîn Kamıyar, son derece inançlı ve kararlı bir kişiliğe sahipti. O, Sultanın merhamet duygusunun bir gün kendisine kurtuluş ve mutluluk kapısını açacağına inanıyor-

Meşhed ovasından saraya dönülünce, *Naibü's-Saltanat Seyfeddîn* huzura çıkıp, Sultana şöyle dedi: “Ölüm cezasına çarptırılan komutanların adamları, gulâmları, askerleri çoktur. Bunların karışıklık çıkarmalarından endişe edilir. Hepsinin cezalandırılması için ferman çıkartın. O zaman karışıklık ihtimali tamamen ortadan kalkar. Malları ve eşyaları da devlet hazinesine devredilir”. Geçirdiği acı tecrübeden sonra son derece hassaslaşmış olan Sultan, hiç düşünmeden saltanat naibi Seyfeddîn'in bu teklifini uygun buldu. Bu işin yerine getirilmesi için de yüzüğü Naib Seyfeddîn'e vererek, onu bu hususta yetkili kıldı⁷¹.

Türkiye Selçuklu hükümdarları devlet işlerini sadece ferman ve misaller (*yazılı veya sözlü emir*) vasıtasıyla görmüyorlardı; onlar bazı durumlarda yüzüklerini bir devlet adamına vererek, onu yapılması gereken iş için görevlendiriyorlardı. Başka bir ifade ile söylemek gerekirse, kendisine saltanat yüzüğü verilmiş kişi, özel ve resmî bir işin yapılması için Sultan tarafından memur edilmiş demektir⁷². Bu duruma göre, naib Seyfeddîn, Sultanın kendisine verdiği yü-

du. Bunun için Kamyar, her şeyini satıp, kendisine bir at satın aldı. Bu atla Sultanın her gittiği yere gidiyor, onu uzaktan takip ediyordu. Amacı, Sultanın bu perişan halini görmesini ve kendisine acıyarak, affetmesini sağlamaktı. Sonunda Kemaleddîn Kamyar'ın arzusu Alâ'yye'de gerçekleşti: Sultan, Alâ'yye'de dinlenmekteydi. Bir gün şehirden çıkıp, Alâ'yye düzlüğünde kendisinin yaptırmış olduğu “şeker-hâne”ye gitti. Kemaleddîn Kamyar, kendisini uzaktan takip ediyordu. Tam bu sırada bir aksilik oldu; Kamyar'ın atının ayağı sürçtü; kendisi de yere düştü. Kendisine bir şey olmadı; ama at, düştüğü yerden kalkamadı. Zira ayağı kırılmıştı. Böylece Kamyar, tek maddî varlığını da kaybetmiş oldu. Çaresizlik içinde atının eyerini omzuna alıp, canından bıkmış, yaşamaktan usanmış bir vaziyette evinin yolunu tuttu. Fakat tam bu sırada sürpriz bir gelişme oldu. Sultan, şeker-hânedeki dönerken yerde yatmakta olan ayağı kırık atı gördü. Maiyetine “bu at kimindir” diye sordu. Sultanın sürgün edilmiş komutanlara kızgınlığını bildikleri için hiç kimse bir şey söylemek istemedi. Fakat Sultan, adamlarından birinin gülümsemediğini gördü. Sultan, gülümsemenin sebebini sorunca o da, “Âlemlerin Rabbi istediğini aziz, istediğini rezil eder. Men ettiği kimseye bir şey vermez, verdiği de kimse men edemez, hikmetinin sırrından hayrette kaldım. Kemaleddîn Kamyar'ın bu dünyada bütün malı bu at idi. O da bu duruma düştü” dedi.

Sultan, bu hususta o anda bir şey söylemedi. Fakat Kamyar'ın içine düştüğü bu acıklı durum, Sultanın ruhunun bir köşesinde saklı duran merhamet duygularını harekete geçirmişti. Sultan, şehre döndükten sonra Kamyar'ı huzuruna çağırdı. Güzel sözlerle gönlünü aldıktan sonra kendisine “özel bir hil'at (teşrif-i hâss), 1000 adet kırmızı dinar, 5 adet palanlı katır, 10 adet eyerli ve başlıklı at, 5 adet gulâm” hediye etti. Ayrıca, geliri 100 bin akçe olan (sed hezâr aded-i hâsse) ve 60 adet sipahî hazırlamakla yükümlü bulunan Sivas'ın Kars adıyla bilinen Zara şehrini de kendisine iktâ' olarak bağışladı. Daha da önemlisi, diğer komutanların bundan böyle kendisine saygı göstermelerini emretti. Böylece Kemaleddîn Kamyar'ın kötü talihi tersine döndü ve tekrar yıldızı parlamaya başladı. Bir ara Şam'a elçi olarak gönderildi. Gidiş geliş sırasında çok miktarda mal sahibi oldu.

⁷⁰ Anonim Selçuk-nâme, 1952:

⁷¹ İbn Bibî, 1956: 273; 1996: I, 290 vd.; Selçuknâme, 2007: 90; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 278 vd.

⁷² Koca, 1995: 71. 30.

zükle, tasfiye edilen komutanların bütün adamlarını tutuklayacak, mallarını da devlet hazinesine alacaktı.

Akıllı ve erdemli bir kişi olan Beylerbeyi Komnenos, Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın iktidarını yıpratmak olan bu olayı duyunca, son derece endişelendi ve hemen saraya koştu; görüşme izni isteyerek, Sultanın huzuruna çıktı. Üzgün bir vaziyette Sultana, "Siz *cihân padişâh*ümüzün devleti binlerce yıl mutluluk içinde sürsün. Bugün bendeniz, saltanat sarayından çıkıp, evime giderken yanımda çok sayıda adamım vardı. Eve vardığımda onlardan sadece bir gulâm ile bir seyisin kaldığını gördüm" dedi. Sultan, bunun sebebini sorunca, Beylerbeyi Komnenos, şu açıklamayı yaptı: "Duyduğuma göre, naib Seyfeddîn, (tasfiye edilmiş) komutanların adamlarını ve gulâmlarını öldürtmek için (sizden) izin almış. Adamlarım bu haberi duyunca, hepsi telâşlanıp, perişan oldular. Bana da, '-Eğer, yarın sen de cezalandırılacak bir suç işlersen, bizlere de aynı ceza verilecek. Böyle bir olay olmadan durumumuzu kurtaralım ve başımızın çaresine bakalım' dediler". İleri görüşlü ve mantıklı bir hükümdar olan Keykubâd, "doğru söylemişler" diyerek, yapmış olduğu hatayı kabul etti. Keykubâd, bununla da kalmadı; hemen Beylerbeyi Komnenos'a "aman mendili"ni (destarçe-i aman)⁷³ teslim ederek, vermiş olduğu kararın iptal edilmesini, yüzüğün de geri alınmasını emretti. Eski kararın yerine de, toplumu fazla rahatsız etmeyecek, daha âdil bir karar verdi. Yeni karara göre, tasfiye edilmiş komutanların sadece tehlike yaratabilecek "itibarlı yakınları" tutuklanacak ve onların malları müsadere edilecek, yani devlet hazinesine alınacaktı. Hizmet ve bağlılıklarında yarar görülmeyen büyük gulâmlar ise, kendilerine yeni bir geçim kaynağı bulmak üzere serbest bırakılacaktı. Yaşça küçük olan gulâmların bir kısmı, "taştâhâne"de kullanılmak üzere "taştâdâr"⁷⁴ Celâleddîn Kartay'ya gönderilecekti. Diğer kısmı da, ileride "saray gulâmı" veya "tumarlı sipâhî"⁷⁵ olabilmeleri için eğitimlerini tamamlamak üzere "gulâm-hâne"lere gönderi-

⁷³ Türkiye Selçuklu hükümdarları, verdikleri bir kararın veya emrin iptali için de devlet adamlarından birine "aman mendili" vermekteydiler. Bu mendili alan devlet adamı, Sultanın önceki kararını yürürlükten kaldırıp, yeni kararını uygulamaktaydı. Tıpkı, sultanın yüzüğü gibi mendil de ferman hükmünde ve değerindeydi.

⁷⁴ Hükümdarın hazerde (barış zamanında) ve seferde temizlik işlerini yürüten daireye "taştâhâne" denmekteydi. Bu dairenin başında, "taştâdâr" (taş=leğen, dâr=tutan) unvanını taşıyan bir komutan (emîr) bulunurdu. Taştâdârın emrinde de "taştî" adını taşıyan birçok hizmetli görev yapmaktaydı. "Taştîler", yanlarında getirdikleri leğen, ibrik ve sabun ile hükümdarın elini yüzünü yıkamasını, abdest almasını sağlamaktaydılar. Ayrıca onlar, hükümdarın giydiği ve kullandığı eşyaları da yıkamaktan sorumlu idiler.

⁷⁵ Türkiye Selçuklularında tumar sahibi atlı askerlere sipâhî adı verilmekteydi. Sipâhîler, "gulâm-hâne" adı verilen bir çeşit askerî okullarda ve "baba" lakabıyla anılan hocalar tarafından yetiştirilirdi. Eğitim ve öğretimleri tamamlandıktan sonra da bunların bir kısmı sultanın hassa ordusunda görevlendirilir, diğer kısmı da vilâyet merkezlerinde oturan "sübaşılar"ın emrine verilirdi. Kendilerine de, tarım yapılabilecekleri bir arazi tahsis edilirdi. Burada, öşrünü (onda

lip, “babalar”⁷⁶ teslim edilecekti. Bütün bunlar, kararlaştırıldığı ve plânlandığı gibi yapıldı⁷⁷. Böylece, Sultan Alâeddîn Keykubâd, bu meseleyi de hiçbir huzursuzluk çıkmadan halledip, rahat bir nefes aldı.

Sonuç:

Alâeddîn Keykubâd, Sultan Gıyâseddîn Keyküsrev’in ortanca oğlu olup, babası 1211 yılında Alaşehir savaşında şehit düştüğünde Tokat meliği idi. Bu sırada Malatya meliği olan büyük kardeşi İzzeddîn Keykâvus, devlet adamları ve komutanların ortak kararı ile Türkiye Selçuklu tahtına çıkarılmıştı. Keykubâd da, eski Türk hukukunun kendisine tanıdığı hakka dayanarak, kardeşi İzzeddîn Keykâvus’a karşı biri Kayseri’de, diğeri Ankara’da olmak üzere iki defa iktidar mücadelesi vermişti. Fakat o, her iki mücadelede de başarı sağlayamamıştı. Bunlardan Ankara’da geçen mücadeleyi kaybettikten sonra teslim alınan Keykubâd, Malatya civarındaki bir kalede (önce Minşar, sonra Gezerpirt) hapse konmuştu (1212). Sultan İzzeddîn Keykâvus, 1220 yılında vefat edip, Türkiye Selçuklu tahtını boşalttığında, kendisi hâlâ hapiste idi. Öte yandan, merhum Sultanın tahta çıkarılabilecek oğlu yoktu. Bu durum Türkiye Selçuklu tahtına çıkarılabilmesi için Keykubâd’ın şansını artırmıştı. Bu hususta kararı da Türkiye Selçuklu devlet adamları ve büyük komutanlar verecekti. Nitekim devlet adamları ve komutanlar, Sivas’ta yaptıkları toplantıda seçim ve tercihlerini Alâeddîn Keykubâd üzerinde yapmışlardır. Bu seçim ve tercihte de Türkiye Selçuklu Devletinin ordu komutanı (Beylerbeyi) *Seyfeddîn Ayaba* ile protokol amiri olan (Emîr-i Meclis) *Mübârizeddîn Behrâmşâh* hâkim ve belirleyici bir rol oynamışlardır. Bunlardan özellikle Seyfeddîn Ayaba’nın Alâeddîn Keykubâd üzerinde ısrar etmesinde ve diğer devlet adamlarına da kendi fikrini kabul ettirmesinde belirli bir maksadı vardı. O da kendisini Keykubâd’a affettirmek ve yeni yönetimde yerini ve makamını korumaktı. Nitekim Ayaba, bu amacına ulaşmıştır. Fakat Seyfeddîn Ayaba’nın bu husustaki aşırı talebi ve ihtirası, Alâeddîn Keykubâd’ı en duyarlı yerinden vurmuştur. Onun ruhunda derin bir yara açmıştır. Bu yara da Seyfeddîn Ayaba’nın devam eden hükmedici tavrı yüzünden hiçbir zaman kapanıp gitmemiştir.

birlik vergi) aldıkları araziye karşılık savaşa kendi yetiştirdikleri atlarıyla katılırlardı. Elli sipâhî, bir müfreze oluşturmaktaydı. Başlarındaki komutan da “*ellibaşı*” unvanıyla anılmaktaydı. Bütün müfrezeler de, bağlı buldukları sübaşılardan komutasında sefere ve savaşa katılmaktaydılar.

⁷⁶ Gulâmhâne adı verilen askerî okullarda Selçuklu ordusuna profesyonel asker (sipâhî) yetiştirmekle görevli hocalara “baba” denmekteydi.

⁷⁷ İbn Bîbî, 1956: 274; 1996: I, 291; Selçuknâme, 2007: 90 vd.; Tevârih-i Âl-i Selçûk, 1902: IV, 279 vd.

Sultan İzzeddîn Keykâvus'un ölümünden sonra Alâeddîn Keykubâd'ın tahta çıkarılması, Selçuklu devri Türk halkı ile zamanın sivil toplum örgütü olan Ahîleri ve İğdişleri çok sevindirmiştir. Çünkü Alâeddîn Keykubâd'ın 8 yıl gibi uzun bir süre hapiste tutulması, bu kitlelerin vicdanını son derece rahatsız etmiş idi. Dolayısıyla onlar bu tahta çıkarılma olayını bir mağduriyetin telâfisi olarak görmüşler ve değerlendirmişlerdir. Bu hususta duydukları sevinç ve mutluluğu da Keykubâd'ı karşılama, uğurlama ve kutlama törenlerinde en etkili bir şekilde göstermişlerdir.

Seyfeddîn Ayaba, hem maddî gücü hem de manevî otoritesi son derece yüksek bir devlet adamı idi. Görüldüğü gibi Seyfeddîn Ayaba bu gücünü, İzzeddîn Keykâvus'un ölümünden sonra tahta çıkarılacak hanedan üyesinin belirlenmesinde en etkili bir şekilde göstererek, Alâeddîn Keykubâd'ın yeni Türkiye Selçuklu hükümdarı olarak seçilmesinde başlıca rol oynamıştır. Fakat Seyfeddîn Ayaba'nın gücü ve etkisi bununla sınırlı kalmamıştır. O, bu gücünü ve etkisini yeni Sultana karşı da kullanmaya devam ederek, bütün Selçuklu idaresi üzerinde de hâkimiyet kurmak istemiştir. Bunun için devlet adamları ve komutanların büyük kısmını etkisi ve kontrolü altına almıştır. Hatta devletin en tecrübeli ve en yetenekli erkânını Sultandan soğutmuş, ona düşman ettirmiştir. Burada özellikle belirtelim ki, Seyfeddîn Ayaba'nın bu davranışının temelinde, şahsî iktidar hırsından başka ne devlet ne de halk için millî bir gaye gözükmektedir.

Seyfeddîn Ayaba'nın devlet adamları ve komutanlar üzerinde tahakküm kurması, sadece onun kudretinden ileri gelmiş değildir. Bu hususta Sultan da bazı hatalar yapmıştır. Keykubâd, özellikle Seyfeddîn Ayaba'nın etrafında, kendisinden memnun olmayan muhteris devlet erkânının sığınabileceği rakip bir grup yaratmıştır. Onun böyle bir hata yapmasında, saltanatının başlangıcında Seyfeddîn Ayaba'nın eline gereğinden fazla koz ve fırsat vermiş olması başlıca etken olmuştur. Bilindiği gibi, Keykubâd, kendi iradesi ve gücü ile değil, devlet adamları ve komutanların iradesi ve gücüyle tahta çıkmıştı. Dolayısıyla iktidarını onlara borçluydu. Bu hususta Ayaba'ya ağır bir diyet ödemek zorunda kalmıştı. Bundan sonra Keykubâd, devlet adamları ve komutanların etkisi altında kalmamak ve başka tavizler vermemek için onlardan uzak durmaya çalışmıştır. İşte bu durumdan yararlanan Ayaba da, kolayca diğer devlet adamlarını ve komutanları etkisi ve kontrolü altına alabilmiştir. Hâlbuki Keykubâd, asker ve sivil yüksek devlet erkânının karşısında çekingen, soğuk ve uzak durmasaydı, hiç kuşkusuz bunlardan bir kısmını yanına çekebilecek ve bunlarla da Seyfeddîn Ayaba'nın gücünü dengeleyebilecekti.

Seyfeddîn Ayaba, devlet adamları ve komutanlar üzerinde kurduğu tahakkümün bir benzerini Sultan üzerinde de kurmak istemiştir. Başka bir ifade ile söylemek gerekirse o, tahtını ve tacını kendisine borçlu olan Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın devlet idaresinde hiçbir şeye karışmadan sadece devleti sembolik olarak temsil etmesini, devlet yetkisini ve işlerini de tamamen kendisine bırakmasını arzu etmiştir. Fakat Seyfeddîn Ayaba, Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın şahsında uysal ve her şeye boyun eğen bir hükümdar bulamamıştır.

Alâeddîn Keykubâd, gerçekten de zayıf ve yetersiz bir hükümdar değildi. Fakat onun saltanatının başlangıcında Ayaba ve ekibinin iktidar ihtirasını dengeleyebilecek derecede kuvvetli bir kadrosu yoktu. Bu yüzden o, devlet adamlarının faaliyetlerini ne önleyebilmiş ve ne de onları kontrol altına alabilmiştir. Bir ara onlar için *“yaşlı ve işe yaramaz ağaçlar”* oldukları ve bundan dolayı da *“sökülüp yerlerine genç fidanların”* dikilmesi gerektiği şeklinde kinayeli ve imalı (üstü örtülü ve onları işaret eden) sözler söylemek suretiyle niyetini ortaya koymuşsa da, o zaman buna cesaret edememiştir⁷⁸. Ancak onları, bir süre idare etmek zorunda kalmıştır. Bu arada iktidarını güçlendirmeye çalışmıştır. Fakat Seyfeddîn Ayaba ve ekibinin tesadüfen öğrendiği darbe kararları, Sultanın tahammül bardağını taşıran son damla olmuştur. Zira, idare etme ve tahammülün de daima bir son sınırı olmuştur. İşte bu meselede de o son sınıra gelinmiştir. Görüldüğü gibi Keykubâd, Kayseri sarayında bir tertiple muhalif devlet adamlarını ve komutanlarını tutuklatıp, topluca tasfiye etmek suretiyle iktidarının önünde oluşmuş olan bu engelleri tamamen ortadan kaldırmıştır.

Burada dikkati çeken bir husus daha vardır. O da, Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın hakkında darbe kararını duyduğu zaman infiale kapılıp, hemen

⁷⁸ İktidarın önündeki engellerin tamamen kaldırılması örneği Büyük İskender de vardı: Büyük İskender, büyük doğu seferinde bir ara karşısına çıkan mahallî idareleri tamamen ortadan kaldırıp kaldırmama hususunda tereddüde düşmüştü. Hocası Aristo'nun bu husustaki fikrini almak için bir mektup yazıp, bir ulak ile ona göndermişti. Ulak Aristo'ya ulaştığında, ünlü bilgin okulun bahçesinde her zamanki âdeti üzere gezinerek öğrencilerine ders vermekteydi. Ünlü hoca, ulağa mektubu okumasını söyledikten sonra bahçede gezinmesine devam etti. Bu arada Aristo, bahçede önüne çıkan ağaçların ve fidanların, büyük küçük ve yaşlı genç demeden öğrencileri tarafından sökülüp ortadan kaldırılmasını emretti. Bu iş, mektup okunup bitinceye kadar devam etti. Mektubu okuyup bitiren ulak, Aristo'dan verilecek cevabı istedi. Aristo, cevabı verdim, git olanları İskender'e anlat, dedi. Ulak şaşkınlık, endişe ve korku içinde Büyük İskender'in yanına döndü. Durumu aynen İskender'e anlattı. Ulak, hâlâ yazılı bir cevap getirememiş olmanın endişesini taşıyordu. Fakat İskender cevabını almıştı. Bundan sonra İskender, önüne çıkan bütün mahallî idareleri tamamen ortadan kaldırmış ve yerine de kendi idarelerini kurmuştur.

Görüldüğü gibi, başarıya ulaşabilmenin temel şartı, amaca giden yol üzerindeki engelleri tamamen ortadan kaldırmaktır. Atatürk'e başarıya nasıl ulaştığı sorulduğunda, “Önüme çıkan engelleri kaldırdım; amacıma ulaştım” cevabını vermiştir.

harekete geçmemesidir. Hâlbuki bu haber, elinde iktidar gücünü bulunduranlar için derhal harekete geçmeyi ve rakiplerini hemen ortadan kaldırmayı gerektirecek nitelikteydi. Fakat burada Sultan Keykubâd'ın ihtiyat duygusu, hiddetine galip gelmiştir. Dolayısıyla Sultan, tam anlamıyla hazırlıklı olmadan, yani bir plan yapmadan ve gerekli tedbirleri almadan harekete geçmek istememiştir. Bu da bize Sultanın karakteri hakkında şu hükmü vermektedir: Sultan Alâeddîn Keykubâd, soğuk kanlı, duygularına hâkim yaratılıştta bir insandı. Herhangi bir işte acele karar vermezdi. Ele aldığı meseleleri bütün cepheleriyle enine boyuna iyice düşünürdü. Onun ruhunda, kardeşi İzzeddîn Keykâvus'u galeyana getiren aceleciğin ve duygusallığın bir zerresi bile yoktu. İşte bu özellikler, Keykubâd'ın başarıya ulaşmasında başlıca etken olmuştur.

Bu tasfiye hareketi, Alâeddîn Keykubâd için hiç kuşkusuz, sultanlık otoritesini kullanma ve devam ettirme bakımından son derece başarılı bir sınav olmuştur. Fakat iyi yetişmiş ve tecrübeli devlet erkânının topluca tasfiye edilmesi, devleti koruyacak ve savunacak güçlerden mahrum bırakmıştır. Fakat bu ekip bertaraf edilmediği takdirde, Sultanın hayatı emniyet altında olmayacağı gibi, idarenin de düzenli ve uyumlu bir şekilde işlemesi mümkün gözüküyordu. Bu bakımdan Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın bu müdahalesini, hem hayatını ve iktidarını hem de kamu yararını korumak bakımından zorunlu ve meşru bir davranış olarak görmek ve değerlendirmek gerekir.

Hükmetme tutkusu (ihtiras) ve arzusu, ilk defa Beylerbeyi Seyfeddîn Ayaba ile ortaya çıkmış bir duygu değildir. Bu tutku ve arzu, dünyevî iktidarların çok eski bir hastalığı olup, kökü insanlık tarihinin başlangıcına kadar geriye gitmektedir. Türk tarihinin hemen hemen her devrinde görülen bu mesele, hiçbir zaman derin ve ciddî bir araştırma konusu yapılmamıştır. Biz bu yazımızda, Sultan Alâeddîn Keykubâd ile Beylerbeyi arasında geçen bu meseleyi, bugünkü fikirlerle değil, zamanının anlayışı ve şartları içinde değerlendirmeye ve açıklamaya çalıştık. ©

KAYNAKLAR

- AHMED BİN MAHMUD (1977), *Selçuk-nâme*, II, haz. E. Merçil, İstanbul.
- ANONİM SELÇUK-NÂME (1952), *Târîh-i Âl-i Selçûk der Anadolu, Anadolu Selçuklularını Devleti Tarihi*, III, yay. Ve çvr. F. N. Uzluk, Ankara.
- ARIK, Feda Şamil (1986), Türkiye Selçuklu Devletinde Müsâdere, *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi, I*, Türkiye Araştırma Merkezi, s. 47-64, İstanbul.
- ARIK, Feda Şamil (1999), Türkiye Selçuklu Devletinde Siyaseten Katl, *Belleten*, LXIII, 236, s. 43-93.
- BAYKARA, Tuncer (1985), *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Ankara.
- CAHEN, Claude (1984), *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, İstanbul.
- CENABÎ MUSTAFA EFENDİ (1994), *el-'Aylemü'z-Zâhir fî Ahvâli'l-Evâil ve'l-Evâhir*, henüz basılmamış yüksek lisans tezi, haz. M. Kesik, İstanbul.
- EFLÂKÎ (1973), *Âriflerin Menkıbeleri*, II, çvr. T. Yazıcı, İstanbul.
- GENÇ, Reşat (1981), *Karahanlı Devlet Teşkilâtı*, İstanbul.
- GÖKYAY, Orhan Şaik (1973), *Dedem Korkud'un Kitabı*, İstanbul.
- İBN BÎBÎ (1902), *Tevârîh-i Âl-i Selçûk*, Osm. Çvr. Yazıcızâde Ali, Histoire des Seldjucides d'Asie Mineure, IV, yay. Th. Houtsma, Leiden.
- İBN BÎBÎ (1956, 1996), *el-Evâmîrü'l-'Alâ'îyye fî'l-Umûri'l-'Alâ'îyye*, Ankara.
- İBN BÎBÎ (2007), *Selçuknâme*, çvr. M. H. Yınanç, Ankara.
- İNAN, Abdülkadir (1968), Eski Türklerde Teslim ve İtaat Sembolleri, *Makaleler ve İncelemeler*, I, s. 311-334, Ankara.
- KAŞGARLI MAHMUD (1941), *Divan-ı Lügati't-Türk*, III, Ankara.
- KOCA, Salim (1995), Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddîn Keykâvus'un Aldıkları ve Kullandıkları Hâkimiyet ve Hükümdarlık Sembolleri, *Belleten*, LIX, 224, s. 55-74.
- KOCA, Salim (1997), *Sultan I. İzzeddîn Keykâvus (1211-1220)*, Ankara.
- KOCA, Salim (2005), *Selçuklular'da Ordu ve Askerî Kültür*, Ankara.
- KOCA, Salim (2007), Ahîlerin Türkiye Selçuklu Devrindeki Rollerini, *II. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, -Bildiriler-*, s. 297-311, Ankara.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1983), *İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müesseseleri*, İstanbul.
- MERÇİL, Erdoğan (1996), Selçuklular'da Emîr-i Dâd Müessesesi, *Belleten*, 225, Ankara.
- MÜNECCİMBAŞI (2001), *Câmiü'd-Düvel*, yay. Ve çvr. A. Öngül, II, İzmir.
- PAKALIN, Mehmet Zeki (1971), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, İstanbul.
- SAFRAN, Mustafa (1988), Alâattin Keykubat'ın Otorite Anlayışı ve Ümera Katli Meselesi, *Selçuk Dergisi*, S. 3, s. 97-103, Konya.

- SÜMER, Faruk (1985), Selçuklular Tarihinde İğdişler, *TDAD*, 35, s. 9-23, İstanbul.
- TANERİ, Aydın (1978), *Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı ve Teşkilâtı*, Ankara.
- TURAN, Osman (1971), *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul.
- UYUMAZ, Emine (2004), *Alâeddin Keykubad Devri, Türkiye Selçuklu Devri Siyasî Tarihi*, Ankara.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1970), *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal*, Ankara.
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir (1967), Çevgân ve Gökbörü, *TK*, 57, s. 31-35, Ankara.